

LUNDS
UNIVERSITET

Samtycke eller frivillighet? – En undersökning om rättsmedvetande

Av: Gustav Loft & Jip van der
Tang Eliasson

LUNDS UNIVERSITET
Rättssociologiska institutionen

Kandidatuppsats (RÄSK02)
Vårterminen 2020

Handledare: Johan Rosquist

Examinator: Karl Dahlstrand

Abstract

This essay seeks to examine how people with what Marc Hertogh defines as an external legal consciousness perceive the concept of consent as it applies to sexual relations. Furthermore, the essay also seeks to examine how the concept of voluntariness is perceived by people with what Hertogh defines as an internal legal consciousness as it applies to sexual relations. The essay employs a combination of methods in order to capture perceptions of sexual relations through these two concepts and forms of legal consciousnesses. A quantitative survey is used to examine how people with an external legal consciousness perceive the concept of consent as it pertains to sexual relations and a qualitative study of a set of legal cases is used to examine how people with internal legal consciousness perceive the concept of voluntariness as it pertains to sexual relations. The study found that people with an external legal consciousness perceive the concept consent as something that is primarily conveyed through words, actions and a certain mood. It is something both parties are responsible for showing and insuring. With regard to how people with an internal legal consciousness perceive the concept voluntariness a general conclusion is difficult to present, however the essay shows that if voluntariness is expressed by both parties irrespective of whether involuntary is also expressed, voluntariness in terms of its definition in the legal system, still applies. The study subsequently seeks to highlight the discrepancy between the different perceptions of the concepts with Hertoghs theory about legal alienation.

Keywords: Voluntariness, legal alienation, legal consciousness, consent, consent act.

Förkortningar

BrB – Brottsbalk

SFS – Svensk författningssamling

Prop - Proposition

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Samtyckeslagen	6
1.2 Lagrådets kritik	7
1.3 Rättsmedvetande.....	7
1.4 Problembeskrivning.....	8
1.5 Problemformulering.....	9
1.6 Syfte/frågeställning	10
1.7 Rättssociologisk relevans	10
1.8 Avgränsning.....	11
1.9 Disposition.....	12
2. Forskningsöversikt	13
2.1 Sammanfattning forskningsöversikt.....	15
3. Teoretiskt ramverk	17
3.1 Legal Alienation	17
3.2 Legal alienation och samtyckeslagen	18
4. Material och Metod	21
4.1 Material	21
4.2 Datainsamlingsmetoder.....	21
4.3 Analytiskt tillvägagångssätt.....	23
4.4 Metodkombination	24
4.5 Urval.....	24
4.6 Etiska överväganden	25
4.7 Reliabilitet och validitet.....	26
5. Resultat enkätundersökning	28
5.1 Resultat enkätundersökning	28
5.2 Analys enkätundersökning	29
6. Resultat rättsfall	32
6.1 Rättsfall 1	32
6.2 Rättsfall 2	34
6.3 Rättsfall 3	35
6.4 Rättsfall 4	37
6.5 Rättsfall 5	39
6.6 Rättsfall 6	40
6.7 Sammanfattning analys av rättsfall.....	43
7. Slutlig analys	44
8. Slutsats	47
9. Diskussion och framtida forskning	48
Referenslista	51
Massmedia.....	52
Offentliga tryck.....	53
Rättsfall.....	53
Bilagor	54
Bilaga 1.....	54
Bilaga 2.....	55

1. Inledning

Hösten 2017 minns många som starten på "metoo-rörelsen". I Sverige var det film- och teaterbranschens kvinnor som började med att på ett strukturerat sätt berätta om erfarenheter av sexuella trakasserier och sexuellt våld. "Metoo" var ett upprop där det vittnades om kränkningar, sexuella trakasserier, utsatthet och ett systematiskt nedtystande från makthavare och arbetsplatser (Gysing, 2019). Berättelserna tog form av vittnesmål och känslor av ilska, sorg och frustration förmedlades. Tidigare forskare har kallat "metoo-rörelsen" en slags "consciousness-raising", ett medvetandegörande av fenomenet sexuella trakasserier och övergrepp. Medvetandegörandet handlade om vad som är ett sexuellt övergrepp eller trakasserier och dess frekventa förekomst (Gash & Harding, 2018 s.2). "Metoo" ämnade att lyfta det som enligt uppropen visade sig vara ett samhällsproblem där en grupp i samhället förtrycker en annan (Gysing, 2019). Det skapade en påtryckning på bl.a. makthavare att agera (Jämställdhetsmyndigheten, 2019).

En samtyckesreglering i sexualbrottslagstiftningen diskuterades redan 2013 (Lagrådet 2018, s.2). Efter "metoo" anfördes ett liknande förslag och den första juli 2018 kom lagändringen som i folkmun kallas för "samtyckeslagen" (SFS 2018:618 s.1-2). Denna lagändring skulle tydliggöra att frivillighet krävs vid sex (Prop. 2017/18:177, s.1) och ändra människors beteenden (Prop. 2017/18:177. s.75-76). Detta för att bättre överensstämna med den allmänna uppfattningen om att samtycke alltid ska föreligga vid sex (Prop. 2017/18:177 s.22-23). Samtyckeslagen möttes av kritik från lagrådet (Kudo, 2018). Lagrådet ansåg att ändringen stred mot grundläggande rättsliga principer. De menade bl.a. att förslaget skapade svårigheter i att definiera var gränsen går mellan brottslig gärning och frivilligt sex. (Lagrådet, 2018 s.4-5).

Andersson & Nilsson (2017) menar att det är av vikt att beakta att fenomen så som lagändringar sker i en politisk kontext. De påtalar att de åtgärder mot problem som under en given tidsperiod förespråkas inte till fullo behöver spegla den vetenskap som finns om det aktuella problemet. Åtgärder till problem kan tas till i syften som inte bara handlar om att åtgärda problemen. Enligt författarna är ett exempel på sådana åtgärder utvidgningar av lagen. Ett syfte till en utvidgning kan vara att visa politisk

handlingskraft. Det övergripande budskapet författarna förmedlar är att ibland sker åtgärder och insatser något förhastat och utan vetenskaplig grund, detta för att tillfredsställa allmänheten (Andersson & Nilsson, 2017 s.286–293).

Lagrådets kritik och Andersson & Nilssons (2017) resonemang om lagändringar i allmänhet väckte denna studies intresse. Vidare finner vi relevans i att titta närmare på samtyckeslagen ur ett rättsmedvetandeperspektiv, vilket vi återkommer till. Först vill vi redogöra för vad som ändrades i och med samtyckeslagen och lagrådets kritik.

1.1 Samtyckeslagen

”Samtyckeslagen” kan sägas vara den mediala benämningen på lagändringen som kom av propositionen *”en ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet”* (2017/18:177). Det är inte en ny lag utan en ändring i befintlig lag där rekvisit omformulerades och tillkom. I BrB kap 6 §1, där brottet våldtäkt behandlas, ändrades första meningen. Den omformulerades till ”Den som, med en person som inte deltar frivilligt (...)” (SFS 2018:618). Från att tidigare i sin inledning pekat på att den som använder våld eller hot för att tvinga till samlag, gör sig skyldig till våldtäkt (Prop. 2017/18:177, s.6). I och med samtyckeslagen blev begreppet frivillighet ett grundrekvisit (prop. 2017/18:177, s.31). Det tillkom även ett oaktsamhetsrekvisit. Detta ämnade att ge gärningspersonen ansvaret att bevisa att frivillighet förelegat till skillnad från innan då målsägande haft ansvar att bevisa att samtycke inte förelegat. Våldtäkt blev ett oaktsamhetsbrott vilket innebar att det inte krävs uppsåt för att inneha straffansvar (Prop. 2017/18:177 s.1, 23). Det tillkomna rekvisitet är ett tillägg till BrB kap 6 §1 där det förkunnas att ”grov oaktsamhet” när det gäller den andra partens frivillighet innebär en straffbelagd handling, oaktsam våldtäkt enligt BrB kap 6 § 1a (SFS 2018:618). På så sätt kan samtyckeslagen ses som en utvidgning av BrB kap 6.

Vidare vid användning av begreppet ”samtyckeslagen” är det ovan nämnda lagändring som avses. Vid användning av ”lagen” åsyftas det system som samtyckeslagen ingår i och därför påverkas av dess principer och övriga regler (Zetterström, 2014 s.16).

Samtyckeslagen stiftades av flera anledningar. Genom att utvidga BrB kap 6 skulle händelser där gärningsmannen varit grovt oaktsam inför omständigheten att den andre

inte deltar frivilligt täckas av straffrättsligt ansvar (prop 2017/18:177, s.21–22). Utvidgningen skulle verka allmänpreventivt i avskräcknings- och moralbildningssyfte och på så sätt få till en beteendeförändring (prop 2017/18:177, s.75–76). Ett annat mål med samtyckeslagen var att den skulle tydliggöra att sexuellt umgänge ska bygga på frivillighet. Samtyckeslagen ansågs bättre än tidigare formulering överensstämma med den allmänna uppfattningen om att sexuellt umgänge ska bygga på frivillighet (prop.2017/18:177, s.22–23). När det gäller samtyckeslagen är det begreppet frivillighet som är av intresse i denna uppsats.

1.2 Lagrådets kritik

Den kritik som lagrådet gav samtyckeslagen handlade om att begreppet frivillighet inte definieras. Det är upp till domare och nämndemän att utifrån en normativ ståndpunkt bedöma vad frivillighet är (Lagrådet, 2018 s.4–5). Lagrådet menade att samtyckeslagen ”riskerar att komma i konflikt med den straffrättsliga legalitetsprincipen” då samtyckeslagen brister i förutsebarheten (Lagrådet 2018 s.5). Det kan inte säkerställas att varje domare och nämndeman definierar frivillighet likadant. En inte helt förutsägbar samtyckeslag riskerar att subjektiva definitioner av frivillighet används vid tillämpning av samtyckeslagen. Detta riskerar att sända inkonsekventa budskap och således riskeras att det budskap som avsågs inte förmedlas till allmänheten. Vilket var att tydliggöra att sexuellt umgänge ska bygga på frivillighet (prop.2017/18:177 s.1).

1.3 Rättsmedvetande

Rättsmedvetande är enligt vad människor upplever som rätt. I rättssociologisk forskning är det vanligt att undersöka rättens betydelse i vardagen och uppfattningar av rätten (Baier, Svensson & Nafstad, 2018 s.87). Allmänheten karaktäriseras av ett externt rättsmedvetande (Hertogh, 2018 s.29). Med detta menas det medvetande om lagen som icke juridiskt kunniga innehar. Det syftar till icke juridiskt kunnigas uppfattningar, tolkningar och förståelse av lagen. Internt rättsmedvetande ska förstås som juridiskt kunniga personers uppfattningar, tolkningar och förståelse av lagen (Hertogh, 2018 s.29). När denna uppsats behandlar rättsmedvetande utgår den från dessa benämningar.

1.4 Problembeskrivning

Samtyckeslagen kan ge upphov till tvetydighet snarare än ett förtydligande (Kudo, 2018). För dem med ett internt rättsmedvetande skapas en tvetydighet då frivillighet inte är definierat i och med samtyckeslagen. Det är upp till domare och nämndemän att utifrån en normativ ståndpunkt tolka begreppet frivillighet (Lagrådet 2018, s.4). För dem med ett externt rättsmedvetande kan tvetydighet uppstå dels för att inkonsekventa budskap från lagen förmedlas och dels för att det inte från början kan säkerställas att alla medborgare definierar begreppet samtycke likadant. Varje enskild medborgare har en subjektiv uppfattning av vad ett samtycke är. Vi menar alltså att det i och med samtyckeslagen å ena sidan kan finnas en tvetydighet av vad frivillighet är bland de som innehar ett internt rättsmedvetande och å andra sidan en tvetydighet bland de som innehar ett externt rättsmedvetande. För att samtyckeslagen ska nå tidigare nämnda mål borde det rimligen behövas att begreppen frivillighet och samtycke uppfattas på samma sätt av de som innehar ett externt rättsmedvetande och de som innehar ett internt rättsmedvetande. Det kan tänkas att de annars riskerar att inte förstå varandra. En uppenbar språklig skillnad i användandet av begreppen är att medborgare med ett externt rättsmedvetande tenderar att använda "samtycke", medan det i samtyckeslagen benämns "frivillighet". Den fråga som uppstår är om uppfattningen de med ett externt rättsmedvetande har av begreppet samtycke, kan likställas med den uppfattning de med ett internt rättsmedvetande har av begreppet frivillighet.

Ska samtyckeslagen överensstämma bättre med den allmänna uppfattningen krävs rimligen en likadan definition av begreppet frivillighet som personer med ett externt rättsmedvetande har gällande begreppet samtycke. Problemet vi ser ligger i det vi tidigare nämnt, att personer med ett externt rättsmedvetande inte med säkerhet definierar begreppet samtycke likadant. Skulle man definiera begreppet frivillighet med målet att det ska överensstämma med den allmänna uppfattningen skulle det bli problematiskt. Det är s.a.s. svårt att definiera något likadant som något som inte är definierat. Av just denna anledningen kan det tänkas att begreppet frivillighet i samtyckeslagen inte är definierat. Ett icke definierat frivillighetsbegrepp leder enligt lagrådet till att det blir upp till enskild domare att utifrån en normativ uppfattning tolka begreppet frivillighet (Lagrådet 2018, s.4). Detta kan teoretiskt innebära att två exakt likadana fall kan få olika utfall. Detta strider enligt lagrådet (2018, s.5) mot den

straffrättsliga legalitetsprincipen vilket enligt Nationalencyklopedin (u.å.) innebär legalitetsprincipen krav på lagstiftningen i form av att det för medborgarna ska vara förutsägbart när och hur lagstiftningen griper in. I det fall legalitetsprincipen riskeras, riskeras även rättssäkerheten (Zetterström 2014, s.91).

Då begreppet frivillighet inte är definierat kan det inte sägas att medborgarna på ett tydligt sätt kan förutse vad som enligt samtyckeslagen är frivillighet. Det kan därmed uppstå svårigheter i att efterfölja samtyckeslagen. På så sätt riskerar samtyckeslagen att inte uppnå tidigare nämnt mål i form av en beteendeförändring. Ett odefinierat frivillighetsbegrepp kan också riskera att medborgarna inte identifierar sig med samtyckeslagen. Det är svårt att identifiera sig med något man inte vet vad det är. Är så fallet kan det leda till att samtyckeslagens mål att bättre överensstämma med den allmänna uppfattningen inte heller uppnås. Då samtyckeslagen inte kan sägas överensstämma med den allmänna uppfattningen i det fall medborgarna inte identifierar sig med den.

1.5 Problemformulering

Efter medvetandegörandet av kunskap om och förekomsten av sexuella övergrepp som "metoo-rörelsen" var lyftes diskussionen om en samtyckeslag som sedermera blev verklighet (SFS 2018:618). Denna var bl.a. ämnad att överensstämma med den allmänna uppfattningen att samtycke krävs vid sex (Prop 2017/18:177, s.1). De ändringar samtyckeslagen innebar fick kritik av lagrådet vilka menade att samtyckeslagen inte uppfyllde kraven på förutsebarhet (Lagrådet 2018, s.5). Problemet denna uppsats vill bygga sitt syfte på ligger i att begreppet frivillighet i samtyckeslagen inte är definierat. Tillämpning av samtyckeslagen riskerar därför att sända inkonsekventa budskap. Vi har försökt resonera kring varför så är fallet och vilka problem ett icke definierat frivillighetsbegrepp kan ge upphov till ur ett större perspektiv. Uppsatsen vill inte undersöka huruvida samtyckeslagen sänder inkonsekventa budskap, uppsatsen vill heller inte undersöka huruvida samtyckeslagen uppnår sina mål. Det denna uppsats istället vill göra är att skapa underlag för framtida forskning genom att undersöka hur personer med ett externt rättsmedvetande uppfattar begreppet samtycke hur personer med ett internt rättsmedvetande uppfattar begreppet frivillighet.

1.6 Syfte/frågeställning

Denna uppsats syfte är att undersöka hur personer med ett externt rättsmedvetande uppfattar begreppet samtycke och hur personer med ett internt rättsmedvetande uppfattar begreppet frivillighet när det kommer till sexuellt umgänge. Detta för att möjliggöra jämförelse mellan internt och externt rättsmedvetande och på så sätt belysa den potentiella diskrepansen mellan uppfattningarna. Därav vill denna uppsats bidra med underlag för framtida forskning där exempelvis huruvida samtyckeslagen uppnår dess mål utreds. Frågor om sexualbrott är ett aktuellt område som är ständigt återkommande i den samhällsliga debatten, inte minst efter "metoo". Syftet ska uppfyllas genom att besvara två frågor:

- Hur uppfattas begreppet samtycke avseende sexuellt umgänge av icke juridiskt kunniga i en enkätundersökning?
- Hur uppfattas begreppet frivillighet avseende sexuellt umgänge av juridiskt kunniga när det tolkas i rättsfall?

1.7 Rättssociologisk relevans

Rättssociologi som ämne utgår från fyra delar i samhället (Baier, Svensson & Nafstad 2018, s.13). Delarna illustreras i en modell som innehar fyra fält. Dessa fält är "kodifierad straffrätt", "rättslig praxis", "sociala normer" och "social praxis" (Baier, Svensson & Nafstad, 2018, s.14). Med "kodifierad straffrätt" menas den skrivna lagen och andra rättskällor vilka tillhandahåller ramar för hur rättsliga problem bör lösas (Baier, Svensson & Nafstad, 2018 s.23–24, 31). Med rättslig praxis menas hur lagen faktiskt dömer, alltså operationaliseringen av det "kodifierad straffrätt" tillhandahåller (Baier, Svensson & Nafstad 2018, s.14). Sociala normer tillhandahåller på samma sätt som "kodifierad straffrätt" ramar för handling, detta för hur människor i samhället bör handla. På så sätt ingår de sociala normerna liksom rättsregler i ett rättssystem, men istället för att vara formell rätt är sociala normer informell rätt och ingår i rättssystemet "levanderätten" (Baier, Svensson & Nafstad 2018, s.14–15). Det fjärde fältet "social praxis" är operationaliseringen av de sociala normerna, dvs. hur de som tolkar de sociala normerna väljer att handla (Baier, Svensson & Nafstad 2018, s.15). Fälten "rättslig praxis" och "social praxis" svarar mot "varat", detta är en dimension i modellen som

anspelar på hur det är. Fälten "kodifierad straffrätt" och "sociala normer" svarar mot "börat", detta är en dimension i modellen som anspelar på hur det bör vara enligt två olika rättssystem (Baier, Svensson & Nafstad 2018, s.13–15). Rättsociologi kan bl.a. handla om att utforska ett av dessa fält eller hur dessa fält interagerar med varandra (Baier, Svensson & Nafstad, 2018 s.15–21).

Utifrån de fyra fält som enligt (Baier, Svensson & Nafstad 2018, s.13) är rättsociologins fyra delar är det av intresse att peka ut var samtyckeslagen befinner sig. Anledningen till samtyckeslagens stiftande var att dåvarande formulering inte i tillräcklig utsträckning ansågs överensstämma med den allmänna uppfattningen, alltså "levanderätten" och fältet "sociala normer". Med andra ord stiftades samtyckeslagen för att fältet "kodifierad straffrätt" på ett tydligare sätt skulle representera fältet "sociala normer".

Samtyckeslagen innebar en ändring i den "kodifierade straffrätten" och en utvidgning av BrB kap 6 §1 i och med § 1a (SFS 2018:618). Vidare var målet att domare och nämndemän som befinner sig i fältet "rättslig praxis" skulle operationalisera samtyckeslagen och döma enligt utvidgandet. På så sätt få till en beteendeförändring (prop. 2017/18:177 s.75–76) i "social praxis" där sexuellt umgänge alltid ska bygga på frivillighet. Det denna uppsats med rättssociologiska termer vill göra är att dels undersöka hur begreppet frivillighet i samtyckeslagen uppfattas då den operationaliseras i "rättslig praxis" och dels undersöka hur begreppet "samtycke" uppfattas av utövare av "social praxis".

1.8 Avgränsning

Uppsatsens undersökningar avgränsar sig till hur begreppet samtycke uppfattas i en stickprovsgrupp av allmänheten, också hur begreppet frivillighet uppfattas vid tillämpning av hovrätter. Uppsatsens undersökningar inkluderar vid sidan av det kunskap om samtyckeslagen och lagen. Den berör inte sexuella övergrepp eller trakasserier generellt eller annan sexualbrottslagstiftning än BrB kap 6 §1 och § 1a (SFS 2018:618).

1.9 Disposition

I det inledande kapitlet presenteras det problem och frågeställningar uppsatsen syftar till att besvara. Kapitel två innehåller en översikt av tidigare forskning. Uppsatsens tredje kapitel redogör för den teori uppsatsen utgår ifrån. Det fjärde kapitlet redovisar uppsatsens tillvägagångssätt när det gäller såväl datainsamlingsmetoder som analys. Etiska överväganden och vilka faktorer som tas i beaktande när det kommer till studiens trovärdighet och träffsäkerhet resoneras kring. I uppsatsens femte kapitel presenteras resultat av enkätundersökningen via en tabell och därefter följer en analys av resultaten. I kapitel sex redovisas resultaten av rättsfallsgranskningen varpå en analys av resultaten följer. I kapitel sju följer jämförelse och analys av tidigare analyser. I kapitel åtta redogörs för uppsatsens slutsatser. I kapitel nio diskuteras uppsatsen och framtida forskning.

2. Forskningsöversikt

Uppsatsen är avgränsad till att undersöka hur människor med ett externt rättsmedvetande uppfattar begreppet samtycke och hur människor med ett internt rättsmedvetande uppfattar begreppet frivillighet när det kommer till sexuellt umgänge i Sverige. På grund av uppsatsens omfattande avgränsningar gjordes bedömningen att uppsatsen skulle gynnas av att granska ett forskningsfält som omfattar ett större område än uppfattningar av begreppen frivillighet och samtycke kopplat till sexuellt umgänge.

Vi valde att se till ett forskningsfält som behandlar rättsmedvetande i allmänhet och även rättsmedvetande som kan kopplas till frivilligt eller ofrivilligt sexuellt umgänge. Tidigare forskning som undersöker hur personer uppfattar frivilligt respektive ofrivilligt sexuellt umgänge och omständigheter som formar en sådan uppfattning anspelar på denna uppsats syfte.

Det finns gammal och ny forskning på forskningsfältet. Denna uppsats ambition är lägga större vikt vid nyare forskning, då det kan tänkas att äldre forskning i regel redan beaktas i nyare forskning. Att lägga vikt på nyare forskning finnes också relevant då denna ligger närmre 2018 års kontext vilket är den kontext samtyckeslagen är stiftad i. Den forskning som valts ut och granskats är mestadels kvalitativ men det finns inslag av metodkombination. När det kommer till forskning som inbegriper rättsmedvetande som kan kopplas till frivilligt eller ofrivilligt sexuellt umgänge är forskningen på fältet inte lika omfattande, i synnerhet inte i Sverige (Bilaga 1).

Dahlstrand (2012) undersöker rättsmedvetande. Det när det kommer till kränkingsersättning till brottsoffer. Han ställer sig frågan huruvida det går att översätta en skada eller kränkning i pengar när han undersöker en extern och en intern syn på lagen. En betydande skillnad uppvisas i den uppfattning allmänheten har om vilken ersättning ett brottsoffer ska få jämfört med rättslig praxis.

Kränkingsersättningen ska enligt lag bestämmas utifrån handlingens art och varaktighet. Ersättningen ska uppskattas utifrån sociala faktorer och därför är lagen vagt formulerad (Dahlstrand 2020). För det ska ske måste ersättningen i varje enskilt fall överensstämma med offrets uppfattning av skadan, därför finns tolkningsutrymme

för rättstillämparen. Problemet ligger i att tillämparen saknar regler för hur en skada ska värderas. Problemet som uppstår springer alltså ur lagen själv, samtidigt som den inte hade uppfyllt sitt syfte i det fall den var konkret formulerad (Dahlstrand, 2020). I likhet med detta påvisas av (Antonsdóttir, 2020) att offer för sexualbrott upplever att ersättningen inte överensstämmer med deras idéer om rättvisa.

En del av forskningsfältet behandlar frågor om hur "vanliga" människors uppfattningar av lagen påverkar det vi kallar det externa rättsmedvetandet. Litteraturen försöker svara på frågor som behandlar hur sociala normer kan påverkas på ett effektivt sätt. De försöker också resonera kring hur sociala normer färgas av det rättsmedvetande som finns i ett givet samhälle och hur detta rättsmedvetande formas (Angkupi, 2017; Gash and Harding, 2018; Hertogh, 2009; Hertogh and Kurkchian, 2016; Krešic, 2019; Kubal, 2015; Kurkchian, 2011; Marshall, 2003; Marshall and Barclay, 2003; Mongibello, 2018).

Gash and Harding (2018); Hertogh, (2009); Kubal, (2015); Marshall and Barclay, (2003) redogör för hur lagen i flera fall påverkar människor utanför rättssalen genom att definiera samhällsfenomen för människor. Detta givet att det finns kunskap om hur lagen ska förstås. När detta inte finns så skapas istället en diskrepans mellan människors förståelse av rätt och fel och rätt och fel enligt lagen. Det leder till motsättningar där lagen inte efterföljs på grund av bristande identifikation eller bristande kunskap.

Lagen definierar fenomen för människor i samhället. Den tar sig på så sätt utanför rättssalen och konstruerar människors bild av verkligheten. Gällande sexuella övergrepp har det visats att kvinnor dels använder lagens ramar och dels ramar formade av andra samhällseliga perspektiv – bl.a. feministiska ramar – för att bestämma huruvida de blivit utsatta för sexuella övergrepp. Med tanke på det sistnämnda menar Marshall and Barclay (2003, s.622) att:

"Legal rules only shape behavior when people know them and expect them to be enforced".

Angkupi (2017) och Krešic (2019) menar att ändringar i beteenden mest effektivt åstadkoms genom att utbilda befolkningen eller att uppdatera juridiken för att stämma överens med den uppfattning allmänheten har. Huruvida beteendeförändring går att

genomföra bestäms av om den beteendeförändring som vill åstadkommas överensstämmer med allmänhetens uppfattning. Det går inte att komma ifrån att lagen formas av allmänhetens uppfattning av rätt och fel. Krešić (2019, s.177) skriver om beteendeförändring att:

”It is determined by the cultural consciousness and the legal consciousness influenced by the cultural consciousness. (...)”.

En annan del av forskningen på fältet behandlar rättsmedvetande som kan kopplas till frivilligt eller ofrivilligt sexuellt umgänge. Här redogörs för faktorer som påverkar hur kvinnor som blivit utsatta för sexuella trakasserier på arbetsplatser uppfattar sexuella trakasserier. De menar att relationen till kollegor spelar en avgörande roll både när det gäller uppfattningen av om de blivit utsatta, också huruvida de var benägna att ”mobilisera”. Feministiska budskap om mäns diskriminering och förtryck spelade också en avgörande roll i upplevelsen av om man blivit sexuellt trakasserad eller inte. Trots att juridiska ramar ger vägledning för kvinnor som utsatts för sexuella trakasserier så använder kvinnor andra ramar än de juridiska när de definierar händelsen för sig själva (Blackstone m.fl., 2009; Gash and Harding, 2018; Marshall, 2003)

Boittin, (2013); Klambauer, (2018); Klambauer and Cserne, (2019) berör sexarbetares rättsmedvetande och upplevelser av lagen. Det verkar förekomma en skillnad i rättsmedvetande beroende på olika individers sociala status. Sexarbetare tenderar att uppleva lagen som stigmatiserande och obegriplig. De verkar ha uppfattningen att lagen inte är till för dem. Av denna anledning undviks nära kontakt med lagen och offentliga myndigheter. Trots detta vittnar sexarbetarna också om en längtan att inkluderas (Klambauer and Cserne, 2019). Vidare pekar Klambauer och Cserne (2019) på att det i viss mån är samhällets marginalisering av sexarbetare som bidrar till dess uppfattning och identifikation med lagen. Boittins (2013) forskning visar att marginaliserade individer inte nödvändigtvis uppfattar lagen som frånskild dem.

2.1 Sammanfattning forskningsöversikt

Intrycket är att större delen av vårt forskningsfält studerat det vi kallar det externa rättsmedvetandet (Hertogh, 2018 s.29). Det denna uppsats vill göra är istället att

studera både internt och externt rättsmedvetande. Detta utifrån ett konkret exempel, nämligen samtyckeslagen och i synnerhet begreppen frivillighet och samtycke. En av förutsättningarna för att jämföra internt och externt rättsmedvetande och på så sätt belysa den potentiella diskrepansen är att utforska båda sidorna.

Uppsatsen har för avsikt att utforska hur särskilda begrepp, vilka är centrala i en särskild lagändring, uppfattas av personer med ett externt respektive internt rättsmedvetande. Denna uppsats vill bidra med underlag för framtida forskning där det exempelvis utreds huruvida samtyckeslagens mål uppfylls. Med anledning av uppsatsens särskilt inriktade intresse finner vi att uppsatsen kan agera komplement till det undersökta forskningsfältet. Vi har inte identifierat någon forskning som specifikt berör samtyckeslagen och dess centrala begrepp ur ett rättsmedvetandeperspektiv.

3. Teoretiskt ramverk

Uppsatsens teoretiska ramverk är Marc Hertoghs teori i boken *Nobody's Law*. I boken vill Hertogh definiera legal alienation som koncept samt hur det kan förstås ur ett rättssociologiskt perspektiv. I *Nobody's Law* presenteras bl.a. begreppen legal alienation och legal consciousness. Hertogh menar att lagen blivit mer utvidgad, föränderlig och komplex. Denna "legala explosion" gör att lagen inte finns närvarande i den kontext olika människor befinner sig i och därför är en del av en legal alienationsprocess. Hertogh behandlar i sina empiriska studier individer främst i en byråkratisk kontext. Individen vill förhålla sig till lagar som verkar på ett specifikt område men som pga. legala alienation vänder lagen ryggen (Hertogh, 2018).

3.1 Legal Alienation

Hertogh redogör för begreppet alienations bruk historiskt och beskriver att Marx utveckling av begreppet varit påtaglig (Hertogh 2018, s.51). Den marxistiska teorin om alienation hanterar diskussionen om hur det kapitalistiska systemet förfrämligade arbetare från arbetet genom att separera arbetaren från produkten och verktygen som användes i arbetet. Detta ledde till att arbetaren inte kunde identifiera sig med sitt arbete och innebar att arbete suddades ut som en del av personlig identitet. Detta beskrivs som "objektiv alienation" vilket innefattar strukturella omständigheter. Hertogh lägger större vikt på "subjektiv alienation" vilket innebär fokus på hur människor uppfattar alienation (Hertogh, 2018 s.14).

Bakgrunden till alienation är ett tillstånd av separation. Det kan vara från politik, arbete eller som här lagen. På så sätt går det att definiera legal alienation som ett psykologiskt och kognitivt avstånd mellan jaget och lagen. Utifrån detta perspektiv presenteras idén om den interna och externa förståelsen av lagen. Det är den upplevda distansen mellan den interna och externa förståelsen av lagen som begreppet legal alienation hänvisar till. Hertoghs definition lyder:

"Legal alienation can be defined as a cognitive state of psychological disconnection from official state law and the justice system. When people are listening to the discourse of the law, they are no longer able to identify their voice at all. Instead, they hear a foreign, distant and incomprehensible voice ". (Hertogh 2018, s.14)

Hertogh delar upp idén om legal alienation i fyra typer, dessa är: "legal meaningfulness", "legal powerlessness", "legal cynicism" och "legal value-isolation". Dessa fyra typer kan ses som olika placeringar på en skala vilka representerar en växande diskrepans mellan interna och externa uppfattningar av lagen. Den upplevda distansen till lagen ökar gradvis, från "legal meaningfulness" i ena änden till känslor av "legal powerlessness" och "legal cynicism" och slutligen "legal value-isolation" (Hertogh, 2018 s.57). Enligt Hertogh har en stor del av studierna om legal alienation fokuserat på två grundläggande frågor, dessa är: är människor medvetna om lagen? Identifierar människor med lagen? Den första frågan behandlar en kognitiv dimension av legal alienation och den andra behandlar en normativ dimension. Utifrån dessa ansatser och empiriska undersökningar utformar Hertogh fyra normativa profiler vilka är "legalists", "loyalists", "cynics" och "outsiders". Dessa kan ses som analysverktyg för att kategorisera människor utifrån deras kunskap och identifiering med lagen (Hertogh 2018, s.50, 55–57).

3.2 Legal alienation och samtyckeslagen

Hertoghs verk har i stor utsträckning inspirerats av den österrikiska sociologen och rättsvetaren Eugen Ehrlich som bl.a. skrivit *Living Law* (Hertogh, 2018 s.16). Ehrlich argumenterar för att rättsliga regler endast är regler som hänvisar hur juridiska professioner ska genomföra sina uppgifter och hantera problem. Rättsliga regler är "norms for decision", vars behov uppkommer endast vid konflikter i sociala sfären. Den mest centrala regeln är "erkänningsregeln". Det är en oskriven regel som tar sig i uttryck som en tyst överenskommelse jurister emellan om hur rättskällorna ska rangordnas och förstås. Denna "erkänningsregeln" står således över och påverkar således hur andra rättsregler uppfattas. Förståelsen konstrueras hela tiden genom tillämpandet av rättskällorna (Dahlman, 2010 s.21–22). Ehrlich beskriver att "living law", alltså den sociala sfären domineras av uppföranderegler vilka uppkommer i samspelet mellan människor och grupper och reglerar därefter beteenden (Hertogh, 2018 s.70). I boken *Living law: Reconsidering Eugen Ehrlich* redogörs för Ehrlich syn på normer och rättsregler. Här menas att en av huvudanledningarna till varför Ehrlich verk fortfarande är viktigt är för att den falsifierar uppfattningen som juridiska studier ofta har att abstrakta ting, så som rättsregler, bör behandlas som konkreta. För Ehrlich är

rättsregler till för att lösa konflikter som uppstår i den sociala sfären, man kan inte anta att dessa har en verklig påverkan i den sociala sfären då de inte hänvisar till en social verklighet utan till det juridiska systemet (Cotterrell, 2009 s.77). Ehrlich lyfter frågan gällande vad det innebär att vara en legal outsider respektive en legal insider (Cotterrell, 2009 s.76). Hertogh behandlar denna fråga som en intern och extern upplevelse av lagen (Hertogh, 2018 s.70). En gemensam nämnare mellan Ehrlich och Hertogh är att det finns en diskrepans mellan lagen och "living law". Det är huruvida denna diskrepans uppkommer när det gäller uppfattningen av begreppen samtycke och frivillighet som blir intressant i denna uppsats. För det första är den normativa dimensionen av legal alienation aktuell. Alltså, bidrar lagändringen till att minska en potentiell normativ diskrepans mellan tex. vad som enligt personer med ett externt rättsmedvetande och personer med ett internt rättsmedvetande uppfattas som ett samtycke eller ett frivilligt sexuellt umgänge? Det är alltså en fråga om samtyckeslagen i sin normativa ståndpunkt lyckas överensstämja mer med den allmänna uppfattningen vilket var ett av lagändringens syften (Prop. 2017/18:177). För det andra är den kognitiva dimensionen intressant då den är ömsesidigt beroende av den normativa dimensionen. Det blir en fråga om vilken kunskap personer med ett externt rättsmedvetande besitter när det kommer till lagen och vad som enligt den är frivillighet. Detta spelar roll för huruvida samtyckeslagen når ut och har möjlighet att få till en beteendeförändring.

Hertogh behandlar i sina empiriska studier individer i en byråkratisk kontext. Vi vill argumentera för att Hertoghs tankar går att applicera även när det kommer till straffrätt och det privata. Kritiken som av lagrådet (2018, s.4) lades fram säger att det enligt samtyckeslagen är upp till domare och nämndemän att utifrån en normativ ståndpunkt tolka begreppet frivillighet. Lagstiftningen bidrar till en oförutsebarhet (Lagrådet, 2018 s.5). Skulle samtyckeslagen misslyckas med syftet att bättre överensstämja med den allmänna uppfattningen så finns fortfarande en normativ diskrepans mellan internt och externt rättsmedvetande. Vi vill här argumentera för att det rimligen, även när det gäller sexualbrott, borde finnas människor som strävar efter att förhålla sig till lagen men som på grund av bristande kunskap och identifiering bryter mot den. Av samma anledning borde det på andra hållet rimligen finnas situationer som enligt interna uppfattningar av lagen inte är ett ofrivilligt samlag, men som enligt den allmänna uppfattningen är det. Hertoghs tankar nyttjas i denna uppsats för att sätta ljus på den potentiella

diskrepansen mellan personer med ett internt och externt rättsmedvetande i deras uppfattning av begreppen frivillighet och samtycke. En sådan oförutsebarhet och olika grad av identifiering borde rimligen kunna likställas med den oförutsebarhet och olika grad av identifiering med lagen som Hertogh (2018, s.55–60) behandlar.

4. Material och Metod

4.1 Material

Uppsatsens material består av domar där utfallet blivit att någon dömts för oaktsam våldtäkt eller friats för våldtäkt och oaktsam våldtäkt. Det består också av en kvantitativ enkät vilken 234 respondenter besvarat.

4.2 Datainsamlingsmetoder

Uppsatsen har en induktiv ansats och karaktäriseras av både kvalitativ och kvantitativ metod. En induktiv ansats innebär att forskaren utgår från material som genereras under forskningsprocessen och därifrån förklarar teoretiska påståenden gällande den sociala sfären (Bryman, 2008 s.26–29). Gällande kvantitativ metod kan sägas att den har införlivat naturvetenskapliga praktiker i samhällsvetenskapen. Den utgår från idén att den sociala verkligheten likt naturen har en objektiv och extern verklighet. Traditionellt är den kvantitativa metoden förenlig med en deduktiv ansats och den kvalitativa med en induktiv (Bryman, 2008 s.150–151). Kvalitativ metod lägger vikt på hur individer interpreterar den sociala verkligheten. Kvalitativ metod anammar bilden av att den sociala verkligheten är i ständig rörelse och konstrueras av individens uppfattningar (Bryman, 2008 s.340–342). Forskningsmetoderna är likt ovan redogjort för kopplade till vissa kunskapsteoretiska och ontologiska intressen. Enligt Bryman (2008, s.539) ska de epistemologiska och ontologiska kopplingarna till forskningsmetoderna inte ses som definitiva. Forskningsmetoderna är mer flytande (Bryman, 2008, s.539). Utifrån detta motiveras uppsatsens induktiva ansats trots att uppsatsen delvis använder kvantitativ metod.

I syfte att besvara uppsatsens första frågeställning distribueras en strukturerad kvantitativ enkät via den sociala plattformen "Facebook", detta till personer med ett externt rättsmedvetande. Enkäten utformas i "Google Forms" vilket även tillhandahåller ett kodningssystem. Detta genererar en statistisk sammanställning av resultatet vilket används som kodningsmetod. Enkäten består av frågor och påståenden (*tabell 1*). Dessa är å ena sidan avsedda att undersöka respondenternas uppfattningar av begreppet samtycke kunskap och å andra sidan att undersöka respondenternas kunskap om lagen och samtyckeslagen. Det för att nyansera bilden av respondenternas rättsmedvetande

och generera analysunderlag. Varje påstående och fråga innehåller ett antal svarsalternativ, i de flesta fall tre stycken. Dessa alternativ är: stämmer inte, stämmer delvis, stämmer (*tabell 1*). Vidare är enkäten uppdelad i fyra delar. Detta med anledningen att tydliggöra arbetet. Denna delstudies intresse ligger i respondenternas samlade uppfattningar och kunskap. Tillvägagångssättet möjliggör att i analysen jämföra variabler och enkätens olika delar med varandra. Den första delen handlar om att få en bild av respondenten, b.la berörs sysselsättning. Detta för att säkerställa att respondenten har ett externt perspektiv på lagen vilket inte kan antas om respondenten arbetar som tex. advokat. Följande del handlar om kunskap gällande samtyckeslagen. Enkätens tredje del handlar om respondentens uppfattning av begreppet samtycke och när det föreligger vid sexuellt umgänge. Den fjärde delen handlar om lagen i generella termer, det för att få en bild av respondenternas uppfattning av lagen i allmänhet.

Med enkäter kommer en rad fördelar. En sådan är att det är kostnads- och tidseffektivt. En annan fördel är att en potentiell intervjuareffekt undviks (Bryman, 2008, s.228–229). De frågor och påståenden som i denna undersökning ställs berör ett potentiellt privat ämne. Det är därför av vikt att undvika intervjuareffekt. Andra fördelar för att generera tillförlitliga svar är att respondenten kan svara när och var det passar dem (Bryman, 2008, s.228–229). Vidare kan en enkätundersökning distribuerad via internet nå en stor massa. Bryman (2008) framhäver också nackdelar med enkäter som datainsamlingsmetod. En sådan är att det är svårare att hjälpa och instruera respondenterna om de har problem med att förstå en fråga. Det går heller inte att be en respondent att utveckla sitt svar. Det finns en risk att bli av med data eftersom respondenter kan bortse från frågor de inte förstår (Bryman, 2008, s.229–231). Dessa nackdelar beaktas. Enkäten undersöker människors kunskap och uppfattningar. Delstudiens intresse ligger inte i varför respondenten tycker något utan vad hen tycker. Delstudiens intresse ligger också i att undersöka respondentens uppfattning om de givna påståendena. Det finns här därför inget behov av att be respondenten utveckla sina svar. Enkäten är vidare utformad på så vis att det är obligatoriskt att ta ställning till påståenden eller att svara på en fråga för att komma vidare. På så sätt kan inte respondenten välja att bortse från att svara. Svarsalternativen är utformade vertikalt. Vi har valt att detta då det är neutralt och därmed lättare att undvika förvirring. Vilket kan uppstå vid användning av ett horisontellt format (Bryman, 2008, s.233–236).

Med avsikt att besvara uppsatsens andra frågeställning genomförs en kvalitativ granskning av rättsfall. Vid inhämtande av materialet används den juridiska databasen JUNO som tillhandahålls av Lunds universitet. Vi söker på för oss relevant lagrum och brottskod, dvs. "oaktsam+våldtäkt". Därefter avgränsar vi sökningen till att endast genera hovrättsdomar. Anledningen till att delstudien avgränsar sig till hovrättsdomar är att mål i hovrätten prövas av större antal jurister än i tingsrätterna (Zetterström, 2017 s.78). Det kan därmed antas att detta tillvägagångssätt tillhandahåller personer med ett internt rättsmedvetandes uppfattning av begreppet frivillighet. En annan anledning är att vi genom att begära ut hovrättsdomar också får tillgång till tingsrättens dom där en utförlig beskrivning av händelsen som föranlett åtalet ges. Samtyckeslagen är endast aktuell för tillämpning i rättsfall där handlingen har begåtts efter den första juli 2018 då lagändringen trädde i kraft, därför väljs fall bort där handlingen sägs ha begåtts innan första juli 2018. Sökningen resulterar i 176 domar, av dessa väljs många domar bort då de inte gäller det lagrum som här står i fokus. Som redogörs för i urvalsavsnittet väljs tre fällande domar och tre friande enligt ett bekvämlighetsurval (Denscombe, 2016 s.77).

4.3 Analytiskt tillvägagångssätt

Uppsatsen har en induktiv ansats (Bryman, 2008 s.28–29). Då denna uppsatsen består av flera delar har tre skilda analyser gjorts. Den första analysen behandlar empiri från enkätundersökningen. Här ställs enkätsvaren mot varandra för att analysera eventuella motsägelser. Materialet granskas också noga i ett försök att utläsa respondenternas uppfattningar av begreppet samtycke. Den andra analysen behandlar material från rättsfall. Här analyseras hur begreppet frivillighet tolkats vid rättsfall genom att följa rättens resonemang. På så vis utläsa hur begreppet frivillighet uppfattas när det tolkas av personer med ett internt rättsmedvetande. Av detta kan också juridisk beskaffenhet analyseras, hur principer och procedurregler formar rättens tolkningar av tex. begreppet frivillighet.

Den tredje avslutande analysen är en analys av de två tidigare. Denna är ämnad att med bilden av respondenternas kunskap om lagen och samtyckeslagen samt deras uppfattningar av begreppet samtycke, spegla hur begreppet frivillighet tolkats vid rättsfall. På så sätt undersöka huruvida det finns en diskrepans mellan internt och

externt rättsmedvetande. Här ställs uppfattningar av begreppen och lagen mot varandra. Därefter försöker vi belysa den potentiella diskrepansen med Hertoghs (2018) teoretiska begrepp.

4.4 Metodkombination

Uppsatsen väljer att kombinera metoder. Ett argument för detta är för att vissa metoder är bättre lämpade för olika frågor (Denscombe, 2016 s.212). I vårt fall vill vi med hjälp av enkäten få svar på en fråga och med hjälp av granskningen av rättsfallen, en annan. Ett annat argument som Bryman (2008, s.564) lyfter är att man kan komma fram till ett mer fullständigt svar på sin forskning genom att inkludera både kvalitativa och kvantitativa moment. Vi gör bedömning att kvantitativa enkäter ger bättre möjligheter att besvara frågeställning ett då det möjliggör att undersöka en större grupp uppfattningar. Vidare gör vi bedömningen att det ges bäst möjlighet att besvara frågeställning två genom en granskning av hovrättsdomar eftersom uppfattningar av personer med ett internt rättsmedvetande där kan utläsas. Ett sista argument som är en fördel med metodkombinationen är det Denscombe (2016, s.214) redogör för. Han menar att det kan bidra till att utveckla analysen. I vårt fall den slutliga analysen där vi ställer delstudiernas resultat mot varandra. Det finns också nackdelar med metodkombination vilka beaktas. En av dessa är att det kan vara tidskrävande (Denscombe, 2016 s.231). En annan nackdel kan vara att vi som genomför studien måste ha färdigheter i båda metoderna (Denscombe, 2016 s.231). Vi är ödmjuka inför det samtidigt som vi har med oss viss träning i metoderna från vår utbildning.

4.5 Urval

Enkätundersökningens urval tog formen av ett "bekvämlighetsurval" vilket utgår från principen att "man tager vad man taga kan" (Trost, 2016, s.31). Det gick till så att vi spred formuläret via "Facebook" och ombad människor att dela formuläret till sina "Facebook-vänner". Denna uppsats genomförs under en speciell period, "COVID-19" är en samhällelig faktor som hämmar social kontakt mellan människor. Samtidigt genomförs denna uppsats både under ett relativt kort tidsspänn och med små resurser. Detta tillvägagångssätt resulterade i 234 svar och kan på intet sätt ses som representativt för Sveriges befolkning. Det är heller inte representativt av den anledningen att formuläret spreds först till de personer som vi är "facebookvänner"

med, för att sedan spridas till våra vänners vänner osv. därför är det rimligen så att formuläret besvaras av personer som liknar oss i olika avseenden. Denna typ av urval lämpar sig därav inte för statistiska analyser. Det kan däremot vara värdefullt för kvalitativa analyser (Trost, 2016 s.31–32). Vilket är enkätens användningsområde i denna uppsats. Enkäten är en del av en större helhet där flera delar analyseras kvalitativt. Av den anledningen argumenteras det för att urvalet lämpar sig väl för delstudiens undersökningsområde och resultatet kan säga något om de frågor som den syftar till att besvara. Detta även om medvetenhet om bristerna finns.

Även urvalet av rättsfall tar formen av ett bekvämlighetsurval. Ett sådant urval ligger nära till hands för småskaliga forskningsprojekt där det finns en begränsad budget och där forskaren har begränsat med tid. Kortfattat kan man beskriva det som att man väljer det som är enkelt, det som går snabbt och det som är kostnadseffektivt (Denscombe, 2016, s.78–79). Utifrån detta gör vi sedan en bedömning att sex stycken hovrättsdomar är tillräckligt för att ge en bild av det interna rättsmedvetandet när begrepp som frivillighet tolkas. Vi gör sedan bedömningen att vi vill ha med tre stycken domar där hovrätten dömer för oaktsam våldtäkt och tre stycken där hovrätten väljer att fria. På så vis får vi en bild av när hovrätten anser att frivillighet inte föreligger och när frivillighet föreligger. Utifrån tidigare nämnda kriterier går urvalet helt enkelt till så att vi valde de sex första domarna av de 176 som sökningen i JUNO genererade. Utifrån domarna kan vi tolka hur personer med ett internt rättsmedvetande uppfattar begreppet frivillighet när det operationaliseras. Med det sagt är vi medvetna om att vi kan få både ett internt och externt rättsmedvetandeperspektiv genom att granska fler rättsfall. Vi har däremot gjort bedömningen att eftersom detta är ett småskaligt forskningsprojekt, dvs en kandidatuppsats så var ett bekvämlighetsurval lämpligt när det kommer till rättsfallen. Vi menar att enkätstudien ger en tillräckligt tydlig bild av respondenternas externa rättsmedvetande och därmed tillåts vi endast fokusera på det interna rättsmedvetandet när det kommer till rättsfallen.

4.6 Etiska överväganden

Etiska överväganden som görs utgår från fyra etiska principer som Bryman (2008, s.131–132) redogör för. Respondenterna informeras om att de är anonyma under hela undersökningen och när som helst kan välja att avbryta enkäten. Att respondenterna

tagit del av denna information bekräftas genom en "kryssruta" genom vilken respondenterna lämnar samtycke till sitt deltagande. Detta för att frågorna kan uppfattas som privata och för att anonymitet möjligtvis främjar att respondenterna att svarar sanningsenligt. Personuppgifter som framkommer av granskade rättsfall är i studien anonymiserade. Detta genom att i resultatdelen kalla målsägande för "A" och tilltalad för "B". Vi har inte heller skrivit ut rättsfallens målnummer i resultatdelen utan istället döpt dem till "rättsfall x". Vilket målnummer som hör till vilket rättsfall är inte utskrivet. Detta val görs med anledning av den privata sfär som rättsfallen berör och som kan vara kopplade till lidande för målsägande, vittnen och tilltalad. Rättsfallens målnummer är utskrivna i referenslistan. I domarna är målsägandes personuppgifter belagda med sekretess. Det är däremot inte den tilltalades eller eventuella vittnens. Även om det mest etiska kan sägas vara att fullt ut anonymisera även deras uppgifter, är detta något vi inte kommer undan. Ur en etisk synvinkel har vi gjort vad vi har kunnat för att respektera de inblandade utan att riskera uppsatsens reliabilitet.

4.7 Reliabilitet och validitet

Enligt Trost (2016, s.61) menas med reliabilitet traditionellt sett tillförlitlighet och att en mätning är stabil. Validitet går i stora drag ut på om resultaten som genererats från en studie är hophängande eller inte (Bryman, 2008 s.50). Det vi särskilt är beaktat är vad Bryman (2008, s.50) benämner som mätningsvaliditet som behandlar ifall ett begrepp verkligen speglar det som anses vara begreppets beteckning. Detta säkerställs genom följande: Frågor och påståenden utformas så att enkäten undersöker kunskap om samtyckeslagen och lagen, detta bl.a. i form av påståenden om samtyckeslagens syften. Enkäten undersöker också respondenternas uppfattningar om vad ett samtycke är. Detta bl.a. genom påståenden som anspelar på normativa uppfattningar om när ett samtycke föreligger. Vad gäller reliabiliteten i enkäten har kongruens särskilt beaktats. Det behandlar likhet mellan frågor som avser att mäta samma sak (Trost, 2016 s.62). Som tidigare nämnt innefattar reliabilitet en stabilitet. Vilket innebär frågor om huruvida resultaten i en studie fluktuerar över tid (Bryman, 2008 s.161). Kunskap och uppfattningar är något som kan ändras över tid. Studien intresserar sig av dessa fenomen just nu. En annan faktor som beaktas är intern reliabilitet vilket handlar om svar på frågor logiskt överensstämmer med svar på liknande frågor (Bryman, 2008 s.160–161). Intern reliabilitet beaktas i den mån att gruppens svar på de olika frågor

som enkäten innehåller jämförs med varandra. Enkäten har frågor som påminner om varandra och där ges respondenterna tillfälle att upprepa vilken kunskap gruppen besitter eller inte besitter. På så sätt blir undersökningen mer tillförlitlig än om det skulle vara en fråga per ämne. Det samma gäller för uppfattningar. Vi har även beaktat interbedömarreliabilitet (Bryman, 2008, s.160) på så sätt att vi är mer än en person som granskar resultaten, detta för att undvika subjektiva tolkningar.

Kvalitativ och kvantitativ forskning skiljer sig när det gäller reliabilitet och validitet. Gällande kontroll i kvalitativ forskning redogör Bryman (2008, s.354) för fyra begrepp vilka beaktas i uppsatsens kvalitativa delar. Trovärdighet, pålitlighet, överförbarhet och objektivitet. "Trovärdighet" anspelar på vår bedömning av materialet, vi säkerställer detta genom att rådgöra med andra personer om materialets trovärdighet. Detta motsvarar intern validitet i kvantitativ forskning. "Pålitlighet" handlar om att bedöma huruvida vi som forskare varit objektiva samt antagit ett regelrätt förhållningssätt till forskningen. Detta motsvarar reliabilitet. Överförbarhet" är om uppsatsens resultat kan generaliseras. Överförbarhet i kvalitativ forskning motsvarar "extern validitet" i kvantitativ forskning. "Objektivitet" innebär att vi förhåller oss opartiska till studiens resultat och genomförande (Bryman, 2008 s.351–354).

5. Resultat enkätundersökning

5.1 Resultat enkätundersökning

58,1 procent av respondenterna var kvinnor och 41,9 procent var män. De flesta av respondenterna var i en relation (61,1 procent), 38 procent befann sig inte i en relation. Resterandes civilstånd var "annat". En majoritet av respondenterna befann sig i 20–30 års åldern (70,9 procent). Den näst största åldersgruppen var personer mellan 50–60 år (11,5 procent). Fördelningen arbetande (50,4 procent) och studerande (47,4 procent) var jämn (bilaga 2). Enkätens första fråga handlade om samtyckeslagen var en ny lag, här svarade ca 91 procent "ja". Nedan följer en tabell över respondenternas svar som grupp.

Tabell 1, sammanställning enkätsvar:

Påståenden/frågor	Stämmer inte	Stämmer delvis	Stämmer
Samtyckeslagen har gjort att det blev straffbart att ha sex med någon som inte deltog frivilligt	5,6 %	3,3 %	64 %
Samtyckeslagen stiftades för att lättare kunna döma för våldtäkt	3,8 %	36,8 %	59,4 %
Samtyckeslagen stiftades för att få till en beteendeförändring i samhället	6 %	35 %	59 %
Samtyckeslagen stiftades för att göra samtycke till ett krav för sexuellt umgänge	5,1 %	17,5 %	77,4 %
Samtyckeslagen stiftades för att spegla befolkningens vilja	23,1 %	47,9 %	29,1 %
Samtyckeslagen definierar vad ett samtycke är	11,5 %	50 %	38,5 %
I och med samtyckeslagen kan någon dömas för oaktsam våldtäkt om denne inte är säker på att den andra parten deltar frivilligt	7,3 %	24,4 %	68,4 %
I och med samtyckeslagen är det nu lägre krav på att döma någon för våldtäkt	29,5 %	41 %	29,5 %
I och med samtyckeslagen är det nu tydligare formulerat vad som krävs för att ha sex med någon	12,8 %	36,8 %	50,4 %
Samtycke till sex förmedlas genom ord	6,4 %	62 %	31,6 %
Samtycke till sex förmedlas genom handlingar	13,7 %	67,1 %	19,2 %
Samtycke förmedlas genom en stämning mellan två personer	39,3 %	45,3 %	15,4 %
En relation jag har med någon kan vara ett samtycke till sex i sig	87,2 %	10,3 %	2,6 %
En situation kan vara ett samtycke till sex	77,4 %	16,2 %	6,4 %
Samtycke kan föreligga trots att en person säger nej, beroende på stämning, känslor och relation	84,6 %	10,7 %	4,7 %
Jag har diskuterat samtyckeslagen med vänner och familj	31,2 %	34,6 %	34,2 %
Jag har diskuterat samtyckeslagen med min partner	61,1 %	15,8 %	23,1 %
Efter samtyckeslagen har jag börjat tänka mer på frivillighet när jag står inför att ha sex med någon	49,6 %	28,6 %	21,8 %

Jag har märkt att andra har börjat tänka mer på frivillighet när de står inför att ha sex med någon	49,6 %	37,2 %	13,2 %
Det är lätt att avgöra när båda parter deltar frivilligt vid sex	16,7 %	40,2 %	43,2 %
Jag har ett ansvar om att försäkra mig om att den andra parten samtycker till att ha sex	0,4 %	4,3 %	95,3 %
Jag har ett ansvar att visa att jag samtycker till att ha sex	9 %	23,5 %	67,5 %
Jag har inte ägnat en tanke åt samtyckeslagen och vad den innebär	68,8 %	20,5 %	10,7 %
Jag strävar efter att följa lagen i allmänhet	0 %	5,6 %	94,4 %
Jag upplever att lagen representerar mina värderingar	1,3 %	27,8 %	70,9 %
Jag upplever lagen generellt som komplicerad	35,9 %	52,1 %	12 %
Jag har ibland svårt att avgöra om något är lagligt eller olagligt	62 %	31,6 %	6,4 %

5.2 Analys enkätundersökning

Enkätens första fråga berör samtyckeslagens natur. Här ställs frågan ifall samtyckeslagen är en ny lag. Här svarar 90,6 procent "ja". Vidare uppfattar respondentgruppen att samtycke i och med samtyckeslagen blev ett krav för att genomföra ett samlag med någon. Då totalt 90 procent svarade "stämmer" eller "stämmer delvis" på påståendet "samtyckeslagen har gjort att det blev straffbart att ha sex med någon som inte deltog frivilligt". Ett annat påstående i enkäten var "Samtyckeslagen definierar vad ett samtycke är" här svarade totalt 88,5 procent att det är så alternativt delvis är så. En annan uppfattning respondenterna har är att det i och med samtyckeslagen är tydligare vad som krävs för att ha sex med någon, totalt 87,2 procent svarade "stämmer" eller "stämmer delvis" på påståendet som undersöker det. Vilket tyder på att respondenterna har kunskap om samtyckeslagen i denna del (*Tabell 1*). Det sistnämnda beskrevs som ett av samtyckeslagens mål i (prop.2017/18:177, s.1). Med ett axplock av respondenternas svar syns däremot tendenser till att det finns brister i kunskapen om samtyckeslagen och om lagen. Vad gäller samtyckeslagen specifikt tyder respondenternas svar på att deras kunskap om vad som ändrades inte helt överensstämmer med vad som ändrades. På påståendet "i och med samtyckeslagen kan någon dömas för oaktsam våldtäkt om denne inte är säker på att den andra parten deltar frivilligt" vilket 68,4 % svarade "stämmer" på. När det gäller respondenternas kunskap om lagen visar föregående påstående också att de inte förstår lagen fullt ut. BrB kap 6 §1 och § 1a (SFS 2018:618) förkunnar att man kan dömas för oaktsam i det fall

man är "grovt oaktsam". Denna lydelse är mer öppen för tolkning jämfört med det mer binära "säker". Kort sagt kan sägas att det inte är så enkelt.

En annan del i enkätundersökningen var mer kopplad till respondenternas uppfattningar om begreppet samtycke vid sexuellt umgänge, det i form av frågor kring hur respondenterna uppfattar att ett samtycke kan förmedlas. Dessa påståenden var "Samtycke till sex förmedlas genom ord" här svarade 93,6 procent "stämmer delvis" eller "stämmer", "Samtycke till sex förmedlas genom handlingar" vilket 66,3 procent svarade "stämmer delvis" eller "stämmer" på, "Samtycke förmedlas genom en stämning mellan två personer". På det sistnämnda svarade 60,7 procent "stämmer delvis" eller "stämmer". Respondenterna visade i nästkommande påstående att de inte hade uppfattningen att en relation kan vara ett samtycke till sex i sig, detta ansåg 87,2 procent inte stämma. En majoritet av respondenterna menade inte heller att en situation kan vara ett samtycke till sex. På det påståendet svarade 77,4 procent "stämmer inte". I det fall en av parterna i en situation säger "nej" verkar respondenternas uppfattning vara att detta "nej" står över eventuell stämning, känsla eller relation då 84,6 procent svarat "stämmer inte" på påståendet "samtycke kan föreligga trots att en person säger nej, beroende på stämning, känslor, relation". 95,3 procent av respondenterna ansåg att de själva hade ett ansvar att försäkra sig om att den andra parten samtyckte till sex och 67,5 procent ansåg att de hade ansvar att visa att de samtyckte till sex. Utifrån detta kan man säga att samtycke för respondenterna är något som främst förmedlas genom ord. Det kan också förmedlas via handlingar och delvis via en stämning mellan två personer. Enligt respondenternas uppfattning förmedlas inte samtycke via en relation eller situation. Respondenternas uppfattning är också att samtycke är något som båda parter har ansvar för att dels visa, och dels försäkra sig om (*tabell 1*).

Respondenterna får också en fråga om när de anser att en våldtäkt äger rum (bilaga 2). Här uppfattar 60 procent av respondenterna att en våldtäkt äger rum när någon tjar sig till sex. Samtidigt som BrB kap 6 §1 (SFS 2018:618) säger att det särskilt ska beaktas om frivillighet framkommit genom ord eller handling. I praktiken går det att tolka lagtexten som att ett "ja" väger lika mycket oavsett hur många "nej" som dessförinnan sagts. Detta kan möjligtvis peka på att vad som står i lagtext om när frivillighet kan tänkas föreligga, inte helt överensstämmer med den uppfattning respondenterna vittnar

om. Detta tillsammans med respondenternas uppfattningar att ord och därefter handling uppfattas som det sätt samtycke främst kan tänkas förmedlas är av relevans vidare i denna uppsats. Likaså bilden av att samtycke är något som båda parter har ansvar i att dels visa och dels försäkra sig om.

6. Resultat rättsfall

Nedan presenteras sex rättsfall gällande lagrum BrB kap 6 §1 och §1a. Vad som framkommer skiljer sig i omfång och detaljrikedom, därför presenteras parternas utsagor i olika utsträckning. Rättens överväganden redogörs för i den mån det är av relevans utifrån frågeställning två. Nedan benämns målsäganden som "A" och tilltalad som "B" i respektive rättsfall.

6.1 Rättsfall 1

Händelsen och parternas utsagor

A och B inledde under 2018 en sexuell relation via dejtingappen "Tinder" och började träffas. B hade uppgett till A att han var 21 år gammal, egentligen var han 15 år. Det hade någon berättat för A som konfronterat B, men som stod fast vid att han var 21 år.

Sommaren 2019 slutade de ses. I slutet av augusti bestämde de sig för att ses igen. Enligt A var träffens syfte att reda ut osäkerheten kring B's ålder. B menade att syftet var att parterna skulle ha sex.

Enligt A hade stämningen varit spänd. B upplevde inte det. De är överens om att A gick direkt in i sitt sovrum. Enligt A var detta för att lägga ifrån sig sin mobiltelefon och enligt B skedde detta alltid när de sågs. Det som sedan skedde enligt A var att B började kyssa henne, tog ett grepp om hennes arm och vände på henne så att hon hamnade i sängen. Han drog upp hennes klänning och slog henne flera gånger på skinkorna. Efter detta smiskade han henne över skinkorna med sitt bälte och tog av henne trosorna. Han har efter detta tvingat A till oralsex och gett örfilar. Efter detta uppger A att B dragit upp henne på sängen och våldsamt fört in handen i hennes underliv för att sedan ha vaginalt samlag med henne. Han har under tiden frågat A om det varit skönt varpå hon inte svarat. B har också tagit strupgrepp så hårt att A kände andnöd. A sa ingenting under tiden eftersom hon upplevde B som hotfull men försökte streta emot varpå B sa till henne att inte göra det samtidigt som han har torkade bort hennes tårar med sin hand. B's utsaga skiljer sig gentemot A's på sättet att B menar att det är på detta sätt som parterna brukar ha samlag. Detta tillvägagångssätt var inget konstigt då det hänt

flertalet gånger tidigare. B motsätter sig att han skulle ha tagit strupgrepp runt A's hals samt att A ska ha svarat "ja" på hans fråga om samlaget var skönt.

Rättens överväganden

Enligt tingsrätten är det klarlagt att B genomfört samlag med A som inte deltog frivilligt och att B misshandlat A under händelsen. Parterna är ense om att A inte gett uttryck för sin frivillighet genom varken ord, handling eller på annat sätt utan snarare motsatsen. Frågan tingsrätten vidare har att besvara är om B haft uppsåt. Rätten finner det styrkt att parterna tidigare ingått sexuella handlingar där det förekommit visst våld från B som A inte motsatt sig. Av bland annat den anledningen anser tingsrätten att B inte haft uppsåt däremot varit grovt oaktsam och döms för oaktsam våldtäkt.

Hovrätten tar del av samma utredning som tingsrätten och gör samma bedömning som tingsrätten. Hovrätten finner A's redogörelse trovärdig och styrkt av vittnesmål samt journalanteckningar rörande hennes mående efter händelsen. Hovrätten finner det klarlagt att A inte deltagit frivilligt. Följande fråga för hovrätten att besvara är huruvida B haft uppsåt. Vid en sammanvägd bedömning om vad som framkommit finns dels tecken på att B borde insett A's ofrivilliga deltagande och dels uppgifter som talar för att han inte insett att denna risk förelåg. Det är inte visat att kravet på uppsåt är uppfyllt. Av den anledningen fastställs tingsrättens dom.

Analys

I BrB kap 6 §1 står att det särskilt ska beaktas om frivillighet framkommer genom ord, handling eller på annat sätt (SFS 2018:618). Med andra ord är avsaknaden av tecken på frivillighet kravet för att en våldtäkt ska ha ägt rum. I ovanstående rättsfall finner rätten inte något tecken på att frivillighet från A framkommit genom ord, handling eller på annat sätt. Rätten finner snarare tecken på A's ofrivillighet eftersom de anser det klarlagt att A under samlaget tex. gråtit. A's uppgift om att hon inte deltagit frivilligt stöds också av hennes agerande efter händelsen. Att agerandet gått till så som A påstår styrks av vittnen.

Det finns enligt hovrätten tvivel kring huruvida B insett eller varit likgiltig inför att A inte deltog frivilligt. Dessa tvivel kommer av omständigheter som att A och B tidigare

haft en sexuell relation, under deras sexuella umgänge har även våld i viss mån förekommit och då har A inte motsatt sig detta. Sett till omständigheter i relationen, anser rätten att B inte insett att det fanns en hög risk för att A inte deltog frivilligt. B döms för oaktsam våldtäkt då uppsåtskravet är uppfyllt. Även om ett ofrivilligt samlag normativt är att anse som våldtäkt.

6.2 Rättsfall 2

Händelsen och parternas utsagor

A och B är grannar. Den aktuella kvällen hade A tagit antidepressiva mediciner och druckit alkohol när hon träffade ett killgäng och en gammal bekant. Sällskapet gick tillsammans upp till A's lägenhet där de började dricka mer alkohol. Det fanns droger i rummet vilket vissa använde. Efter en stund kom B till festen. A minns inget vad gäller sexuell umgänge mellan A och B mer än ett kort minne där hon sett B ligga i hennes säng och onanera. Att A och B haft samlag är något hon fått berättat för sig i efterhand. Att hon skulle tagit droger kan hon inte tänka sig, bl.a. av anledningen att hon är starkt emot droger. Enligt B var både han och A påverkade av droger, B fick känslan av att A tagit droger innan då hon såg ut att vara van. Han minns att hon runkat av honom. Sedermera har de haft samlag en kort stund, på hennes initiativ, han hade lämnat lägenheten en stund och gått in till sig varpå A varit naken på underkroppen och bankat på hans dörr, sprungit in till sig igen. Där hade hon visat sina bröst och klätt av sig. B avslutade samlaget efter någon minut eftersom han blev ångestfylld då han har starka känslor för en annan. B uppger även att A såg ångestfylld ut.

Rättens överväganden

Tingsrätten gör bedömningen att B skall dömas för våldtäkt. Då han erkänt att han haft sex med A som inte deltog frivilligt. B borde insett detta sett till A's berusade tillstånd. Det som framkommit i detta avseende är att A's uppgifter om att hon inte brukat eller brukar narkotika stöds av vittnesmål. Tingsrätten finner det utrett att A inte frivilligt tagit narkotika den aktuella kvällen. Tingsrätten menar att A befunnit sig i en särskilt utsatt situation. A kan därför inte anses ha deltagit frivilligt. Sedermera instämmer Hovrätten i denna del. Hovrätten finner dock inte uppsåtskravet som uppfyllt, detta mot

bakgrund av att det enligt hovrätten inte är bevisat att B förhållit sig likgiltig inför risken att A inte deltog frivilligt. Därav ändrar hovrätten tingsrättens dom till oaktsam våldtäkt.

Analys

Gällande hovrättens bedömning av begreppet frivillighet blir det i ovanstående rättsfall en fråga om huruvida A befunnit sig i en särskilt utsatt situation. I det fall det är så att A befinner sig i en särskilt utsatt situation kan ett deltagande inte anses frivilligt oavsett om tecken på frivillighet uttrycks enligt BrB kap 6 §1 (SFS 2018:618). Hovrätten redogör för att det genom den samlade bevisningen står klart att A var i ett sådant tillstånd att hon haft begränsade möjligheter att skydda sin sexuella integritet. Rätten finner det i bevisningen styrkt att hon varit så pass drogpåverkad samt att hon inte orsakat detta själv. Denna omständighet i situationen blir avgörande i uppfattningen av begreppet frivillighet, det blir aldrig en fråga om huruvida tecken på frivillighet uttryckts av A.

6.3 Rättsfall 3

Händelsen och parternas utsagor

A och B träffades av en slump på en bar där de fick kontakt. B slog sig ner vid A och hennes sällskaps bord. B uppger att de flirtade. B uppger att A sa att han var för ung för henne, men detta uppfattade B som skämtsamt eftersom hon inte hade problem med att kyssa honom. Situationen på baren var svår att läsa av. A kändes flirtig och inte sagt att hon inte ville ha sex. A menar att hon inte hade en tanke på att ha samlag med B, hon hade inget intresse av någon i den åldern, detta sa hon till B.

Efter en stund skulle A med sällskap gå hem, hon sa att B kunde följa med. Enligt A hade hon inte gjort det om det var så att hon var själv. Hemma hos A försvann resten av sällskapet och det var bara A och B kvar. Här säger A att hon bett B att gå hem och går in i sovrummet och lägger sig på sängen. Hon minns inte om hon somnat till, plötsligt var B där. Han drog av henne kläderna och stack upp sina fingrar i hennes underliv. A ska ha sagt ”vad fan gör du?” och kört ut B ur lägenheten. B uppger att hon gått in mot sovrummet utan att säga något, varpå han följt efter direkt. B lade sig bredvid henne och de hade börjat kyssas. Hon hade hjälpt honom att ta av sig kläderna. B menar att han ”provat sig fram”, efter en stund börjar han stimulera hennes klitoris. B noterade att hon

var torr, men uppfattade det som att hon tyckte det var skönt eftersom hon började andas tungt. Han började ge A oralsex. B säger att det kändes avslappnat och trodde att A var med. Hon suckade någon gång, B uppfattade det som att han skulle öka takten vilket han gjorde. Plötsligt öppnade A ögonen och sa "förstår du inte ett nej" och sedan bett honom försvinna. B uppfattade det som förbryllande och lämnade lägenheten.

Rättens överväganden

Av de omständigheterna som av målet framkommit anses det utrett att B fört upp sina fingrar i A's underliv. Vad gäller rättens bedömning om A's deltagande varit frivilligt gör både hovrätt och tingsrätt samma bedömning. A deltog inte frivilligt. Anledningen till detta är den berättelse A lämnar om hennes reaktioner efter händelsen vilket styrks av vittnen. Dessa reaktioner var att hon var chokad och grät.

Gällande händelseförloppet står ord mot ord. A menar att hon inte deltagit frivilligt då hon under delar av händelseförloppet sov. Hon har också uttryckt ovilja till B genom ord under kvällen. B menar att han hela tiden uppfattat A's deltagande som frivilligt då han under händelseförloppet försiktigt "testat sig fram" och han inte uppfattat att hon sov. Då A lämnat tveksamma uppgifter gällande att hon delvis befunnit sig i en särskilt utsatt situation anser rätten inte det bevisat att hon gjort det. Hovrätten menar att B's utsaga ska ligga till grund för bedömningen eftersom denna inte är mindre trovärdig än A's. Enligt B's utsaga ska han ha avbrutit handlingen när han insett att A inte önskade delta. Fram till dess har han uppfattat A's deltagande som frivilligt. Utredningen visar varken att B borde insett risken för att A inte deltog frivilligt eller att han varit likgiltig inför denna. Det kan inte ställas utom allt rimligt tvivel att B insett att A inte deltog frivilligt, det inte kan uteslutas att A ångrat sig. B uppger att A plötsligt ändrat sitt beteende och blivit arg varpå B avslutade sitt handlande. Det är inte heller bevisat att B varit grovt oaktsam då handlingen för tingsrätten inte framstår som klart klandervärd vilket är ett krav för att säga att någon handlat grovt oaktsamt. Hovrätten instämmer i tingsrättens resonemang och fastställer domen.

Analys

Enligt rätten har A inte deltagit frivilligt, detta sett till hennes reaktioner efter händelsen. Däremot har inget brott begåtts. B's berättelse ska enligt hovrätten ligga till

grund för bedömningen. Av denna anses det inte framkomma omständigheter som talar för att B borde insett att A inte deltog frivilligt. Det framkommer också att B avbrutit handlingen när han insett att A inte deltog frivilligt. Intressant är att tecken på ofrivillighet kan sägas ha framkommit då A redogör för att hon sagt till B att hon inte vill delta i något sexuellt. B har tolkat det som att hon "spelat spel med honom" då han upplevt en flirtig stämning. Enligt vittnen har det verkat som att A gillat uppmärksamheten från B. Det går att argumentera för att B har ett visst ansvar att försäkra sig om A's frivillighet i det fall hon inte ger uttryck för detta annat genom en, för B upplevd flirtig stämning. Enligt rätten hade B varit medvetet oaktsam och alltså dömts för oaktsam våldtäkt om det varit så att han misstänkt att A inte deltog frivilligt. Istället kan sägas att rätten anser att B handlat i god tro och döms inte.

6.4 Rättsfall 4

Händelsen och parternas utsagor

A och B ingår i samma sällskap som den aktuella kvällen är i Åre. De dricker alkohol och de övriga i sällskapet bestämmer sig för att gå till en restaurang. A och B stannar kvar i bostaden. Om vad som skedde då har A berättat att hon och B frivilligt hånglat. B stoppade in sina fingrar i A's trosor och förde in dem i A's underliv. A sa "nej" och puttade bort hans händer. Sedan fortsätter de att hångla frivilligt. B för återigen in sina fingrar i A's underliv trots att A säger "nej". B för sedan in sin penis i A. A säger "nej" och puttar bort B. Trots detta lägger B ner henne igen och för in sin penis. B styrde sedan in henne i sovrummet, tog av hennes trosor och la sig över henne och penetrerade henne. När A kände att B var nära ejakulation började A gråta och tittade ut genom fönstret.

B berättade att han var berusad men kontrollerad. Han och A började kyssas och smekas. A säger att de ej skulle hinna och att de andra i sällskapet skulle komma på dem. B försäkrar A om att de ej kommer bli påkomna. B tar på A innanför hennes trosor och stack in sina fingrar i hennes underliv och A tar B på penis. A sa inte "nej" eller knuffade undan honom. De hade sex på köksbordet och sedan frågade B om de skulle gå in till sovrummet varpå A tackar "ja". Där tar A av sig sina trosor och drar kjolen. B lägger sig över henne och de har sex. A visade att hon ville ha sex. När de var klara så hörde de att de andra kom tillbaka från restaurangen. Då sprang A och låste in sig på toaletten.

Rättens överväganden

Hovrätten anser att både A och B lämnat en trovärdig berättelse. Därför behövs stödbevisning som utgår från vittnen. Vittnena har berättat att när de återvänt till bostaden ser de A komma ut gråtandes från ett sovrum och låser in sig själv på toaletten. Vittnenas iakttagelser ger enligt hovrätten stöd åt både A och B's uppgifter. Detta då B uppgett att A sagt att hon inte ville bli påkommen och att de trots B's försäkran nästan blev påkomna. Likaså i frågan om deltagandet var frivilligt eller inte. Det kan ej uteslutas att A's beteende haft andra förklaringar än att hon inte deltog frivilligt. Två vittnen uppger att A varit upprörd och gråtit också efter det att B lämnat bostaden. Det hade varit svårt att förstå vad som hänt men ett vittne uppfattade det som att A var ledsen för att hon ej velat vara med B sexuellt. A hade känt sig tvingad eftersom B hade tjatat. Vittnet minns ej om A sagt att hon hade sagt "nej" till B. Med bland annat denna bakgrund anser hovrätten att stödbevisningen inte är tillräcklig för att ställa det utom rimligt tvivel att A deltagande inte varit frivilligt. Åtalet ogillas.

Analys

Då rätten finner båda parternas utsaga lika trovärdig kan de inte avgöra huruvida frivillighet från A tagits sig i uttryck genom ord, handling eller på annat sätt. Det blir en fråga om stödbevisning för att utreda detta. Stödbevisning skulle kunna styrka någon av parternas utsagor och på så vis bevisa ett ofrivilligt alternativt frivilligt deltagande. Som stödbevisning tar rätten in vittnens iakttagelser. Genom vittnen framkommer att A gråtandes har låst in sig på toa efter det sexuella umgänget med B. Ett vittne uppger också ha fått intrycket av att A gråtit då hon inte velat ha sex med B men att hon känt sig tvingad då B tjatat. Rätten menar att omständigheten att A gråtit ger stöd åt både A och B's berättelse. Att A gråtit ger dels stöd åt A's berättelse om att hon blivit utsatt för ett övergrepp och dels B's berättelse då han påstår att A uppgett att hon ej ville bli påkommen av det övriga sällskapet. Rätten utesluter inte att A gråtit pga. andra anledningar än att hon inte deltagit frivilligt, exempelvis att hon givit sitt samtycke för att hon känt sig tvingad då B tjatat. Rätten dömer inte B då de inte anser det bevisat att A inte deltagit frivilligt i det avseende att hon uttryckt tecken på frivillighet. Rätten verkar uppfatta att omständigheten att A är ledsen efter samlaget som något som skulle kunna vara en indikator på att samlaget skett ofrivilligt likväl som att hon varit ledsen för något

annat. Omständigheter i situationen tex. att händelsen skedde på en fest där det fanns fler människor vilka A inte ville bli påkommen inför, är något som kan sägas beaktas när rätten väljer att fria B.

6.5 Rättsfall 5

Händelsen och parternas utsagor

A la sig i soffan. I soffan fanns vänner till A. A hade med sig ett täcke som hon delade med B som kom att ligga bakom henne. Hon hade ryggen mot B. A somnade nästan. Hon kan ha kommit åt B men då inte med flit. B lade sin hand på A's midja och hon reagerade ej, hon var trött och brydde sig inte så mycket. B lade sedan sin hand på hennes lår och rumpa och mellan hennes ben. B drog ner hennes trosor, A klämde ihop benen och försökte flytta sig bort från B. B fortsatte att "röra runt" i A's underliv. A blev chockad ej upphetsad. B tog av sina kalsonger och försökte ha sex med henne. A knep ihop låren. A uppfattade det som B försökte föra in sin penis i henne men var ej säker att det var penisen eftersom hon inte såg den. A har aldrig haft sex eller varit i liknande situation. A eller B sade inget. Någons alarm på telefonen gick och A lämnade soffan och gick till ett rum där andra vänner låg. A ville ej prata om det men de såg att något hade hänt. A började gråta och berättade utan detaljer. På morgonen efter blödde A från underlivet.

B ville endast sova. B sov bakom A som rörde sig fram o tillbaka mot B. B uppfattade det som att A ville något. B tog tag i A's midja, ben och rumpa. A sa inget, hon knep ej ihop benen. B tog av hennes trosor och tog utanpå hennes könsorgan samt förde in ett finger i hennes underliv. B frågade inte men A protesterade inte. B använde inte sin penis. B skulle aldrig göra det med två andra personer i soffan. B vet ej hur A's skador i underlivet uppstått. B tog på A's klitoris och inne i hennes slida. Ett alarm gick och A gick upp. B hörde A gråta och blev nervös och stressad. B förstod då att A inte velat eller ångrat sig. B's kompisar skällde ut honom och frågade vad han hade gjort. B sade då att han försökt ha sex med A. På tåget hem berättade B för killkompisarna att han haft sex med A. Senare berättade han för en av kompisarna att det inte var sant utan bara använt sitt finger.

Rättens överväganden

A och B har i många avseenden berättat på liknande sätt om händelsen. I tingsrätten döms B för våldtäkt, de anser att B inte på något sätt haft anledning att tro att A ville att B skulle ha sex med henne. B har också struntat i att förvissa sig om att A deltog frivilligt.

Vidare anser hovrätten det utrett att A ej gett någon fysisk respons under händelseförloppet eller på annat sätt visat att hon var sexuellt intresserad av B. Det har inte funnits ögonkontakt, parterna kände ej varandra sen tidigare och flirtande har inte heller pågått. Trots att A inte aktivt reagerat mot B's närmande har inte förhållandena varit så att B kunnat utgå från att A var okej med beröringen. Frågan gällande om B varit likgiltig inför att A inte deltog frivilligt. B har på det stora hela lämnat en trovärdig berättelse. Nekar att han skulle handlat som han gjorde om han visste att A inte velat det. Det finns inget som talar emot hans utsaga gällande det. Hovrätten menar att B istället för våldtäkt ska dömas för oaktsam våldtäkt. Det går inte att ställa det utom rimligt tvivel att B varit likgiltig inför att A ej deltog frivilligt.

Analys

Hovrätten menar det utrett att A inte gett någon form av fysisk respons på B's närmande. A har inte heller på något annat sätt visat att hon var sexuellt intresserad av B. I det här fallet beaktar rätten handlingar. I fallet ovan är det avsaknaden av handlingar som tyder på frivillighet som beaktas. Något de beaktar är att parterna inte haft ögonkontakt. De beaktar också att parterna inte känner varandra sen tidigare. De har inte heller förekommit något flörtande under kvällen. Rätten gör bedömningen att inget av detta förekommit. Alltså har A's deltagande varit ofrivilligt. Med det sagt så går det att tolka att ögonkontakt, relation sen tidigare och flörtande under kvällen kan vara uppfattas som tecken frivillighet.

6.6 Rättsfall 6

Händelsen och parternas utsagor

Första händelsen: A ville visa B ett ställe i skogen. De cyklade dit. Där började B ta på A och smekte hennes rumpa. A uppger att hon gått ifrån honom men då ställde han henne mot ett träd och börjat kyssa henne. A försökte knuffa B och säga att hon ej ville. B

försökte ta handen innanför hennes byxor. A fick panik. A började av oklar anledning skratta men sedan sa A "nej" många gånger, B fortsatte kyssa och ta på henne. Han lade ner henne på marken, tog av hennes kläder och A försökte sparka bort honom. B klädde av sig samtidigt som han höll fast A och började ha sex med henne. A blev stel och bara låg där. B fortsatte tills han var färdig. Efteråt var tyst A tyst. B frågade om hon var ok och A hade svarat att hon inte visste. Senare sa A till B att hon ej ville ha sex ute igen. B svarade att hon borde sagt att hon inte ville. A svarade att hon gjort det, B sa förlåt.

B minns att han och A varit på A's rum. De hade pratade om att ha sex i skogen vilket de bestämde sig för och cyklade dit. Enligt B var de en stund i parken och gick senare till skogen och började smeka och hångla. B hade lyft upp A medan de fortsatt att hångla. Sedan hade han lagt henne försiktigt på marken. Han hade då tagit av hennes och sina kläder. De hade sex och B menar att samlaget var frivilligt. Han såg inte något tecken på att A ej ville ha sex. Efter samlaget cyklade de hem.

Andra händelsen: A och B skulle till stan. De gick in i en provhytt i en affär varpå B följde efter. A sa till B att hon var osäker på hon om ville att B skulle följa efter. A var orolig för att ta av sig till underkläder då B alltid började ta på henne när hon tog av sig. När A sagt att hon var osäker på om hon ville att B skulle följa med hade B sagt att "det är inga problem vi bara går in och provar kläderna". B satte sig på pallen i provhytten och A började klä av sig. Sedan började han ta på A och stoppade bl.a. ned sin hand i hennes byxor. A försökte ta sig bort från B. Hon hade inte sagt något, hon ej ville att folk skulle höra. A försökte visa att hon inte ville men när B försökte knäppa upp hennes byxor sa A "nej inte nu". B lyckades dra av henne byxorna och tryckte ner henne över en pall och började ha sex med henne. A försökte göra motstånd. A grät, B fortsatte tills han fick utlösning.

Enligt B har han och A pratat om att ha sex i en provhytt på bussen in till stan. B minns det som att A hade en grå kjol på sig, detta för att göra det lättare att ha samlag. De smektes och kysstes i provhytten, B hade frågat A hur de skulle göra. A svarade att de kunde göra det bakifrån. Hon hade vänt på sig mot en pall och de hade sex. B frågade var han skulle komma varpå A svarat att han kunde komma i henne. Enligt B var samlaget

frivilligt, de hade pratat om det innan. På vägen hem frågade B henne vad hon tyckte, A svarade "It was hot".

Rättens överväganden

Tingsrätten finner det utrett att det förekommit sexuellt umgänge mellan parterna vid de två tillfällena och att A inte deltagit frivilligt i detta. Tingsrätten finner A's berättelse som trovärdig, logisk, självupplevd och inte motsägelsefull. De finner ingen anledning för A att ljuga. Tingsrätten har inte heller funnit något i B's berättelse som motsäger sig A's berättelse utan snarare motsatsen. De upplever också i stora drag B's berättelse som "verklighetsfrämmande". Med anledning av detta döms B's i båda fallen för oaktsam våldtäkt.

Hovrätten fastställer att A och B haft en relation i ungefär åtta månader där de har haft sex innan och efter de aktuella händelserna. De anser likt tingsrätten att A lämnat en klar, omfattande och sammanhängande utsaga. För en fällande dom anser hovrätten att A's berättelse är mer trovärdig än B's men att detta inte räcker. Det är inte ställt utom allt rimligt tvivel att B begått gärningarna tingsrätten dömt honom för. Ytterligare bevisning som finns är vittnesmål av en vän till A. Gällande båda händelserna har B tjatat och med våld tvingat A till sex. Hovrätten tar fasta på att A inte självant berättat att samlaget inte skett frivilligt. Det är efter frågor av vittnet som A sagt detta. Hovrätten anser att vittnet ger visst stöd till A's utsaga men att det inte går att ignorera att hon inte berättat självant. Hovrätten väljer att fria B.

Analys

I rättsfallet ovan tar inte hovrätten ställning till om samlagen varit frivilligt eller inte. Hovrätten menar att beviskravet för fällande dom inte uppfylls med A's berättelse eller övrig bevisning, därför värderar de inte B's berättelse. Därav går det inte att undersöka hur hovrätten uppfattat begreppet frivillighet. En notering är att hovrätten konstaterar, men berör inte ytterligare att A och B haft sex flera gånger innan och efter de aktuella händelserna.

6.7 Sammanfattning analys av rättsfall

Med avstamp i genomgångna rättsfall kan sägas att personer med ett internt rättsmedvetande tolkar begreppet frivillighet olika. Rättsfallen skiljer sig till karaktären. Det kan utläsas att rätten beaktar olika faktorer när de uppfattar begreppet och vad som blir relevant i tolkningen avgörs av omständigheter i helheten. Rätten beaktar om frivillighet kommit till uttryck genom ord eller handling, men också omständigheter i situationen och i relationen. Det kan inte sägas att någon av parterna har ett specifikt ansvar att visa eller försäkra sig om sin eller den andres frivillighet. Exempelvis visas i *rättsfall tre* hur rätten bedömer utifrån hur de anser att parterna uppfattat situationen. I det fall det kan fastslås att den tilltalade har uppfattat situationen som frivillig, föreligger inget brott även om målsäganden inte uttryckt tecken på frivillighet.

7. Slutlig analys

Tidigare studier på legal alienation bygger på två grundläggande frågor, är folk medvetna om lagen? identifierar sig människor med lagen? Dessa anspelar enligt Hertogh (2018 s.56–57) till en kognitiv och en normativ dimension av legal alienering.

Ett av "samtyckeslagens" målsättningar var tydliggörandet av att sexuellt umgänge ska bygga på frivillighet. Det verkar ha åstadkommit då respondentgruppen har uppfattningen att detta nu är tydligare. Vidare går det att peka på en viss alienering gällande kunskap om lagen hos respondentgruppen, det Hertogh (2018) anspelar på den kognitiva dimensionen. Respondenterna har uppfattningen att man genom samtyckeslagen kan dömas för oaktsam våldtäkt om man är osäker om den andra parten deltar frivilligt och att samtyckeslagen innebär en samtyckesdefinition. Angående hur lagen fungerar, verkar det finnas en diskrepans mellan det externa och det interna rättsmedvetandet. Detta demonstreras i en granskning av *rättsfall två och tre*. Här visas att lagen är mer komplicerad än vad respondenternas medvetenhet ger uttryck för. Två liknande fall där sexuellt umgänge föranletts av en fest där målsäganden och tilltalad blivit berusade. Sexet utreds i båda fallen som ofrivilligt och åklagaren yrkar i respektive fall på våldtäkt då målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation. I ett av fallen finner rätten det klarlagt att målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation, av den anledningen kan hon inte anses ha deltagit frivilligt i det sexuella umgänget (SFS 2018:618). Tecken på frivillighet har uttrycks men anses inte relevant. Hovrätten menar att tilltalad varit grovt oaktsam inför risken att målsäganden inte deltog frivilligt och döms för oaktsam våldtäkt. I det andra fallet finner rätten det inte klarlagt att målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Av den anledningen blir de tecken på frivillighet som målsäganden gett uttryck för relevanta. Den tilltalade frias på alla punkter eftersom rätten inte finner det styrkt att den tilltalade agerat klart klandervärt. Rätten anser att den tilltalade agerat i god tro. Det är alltså rättens bedömning av hur hög målsägandenas berusningsgrad varit samt om hen orsakat berusningen själv, som varit avgörande för huruvida brott ägt rum eller inte. Här går att nämna "erkänningsregeln" vilken hänvisar i hur jurister ska förstå rättskällorna (Dahlman, 2010 s.21–22). I det ena fallet anses ett ofrivilligt sexuellt umgänge ägt rum, vilket gärningsmannen inför risken agerat oaktsamt. I det andra fallet anses ett ofrivilligt

sexuellt umgänge ägt rum, men denna händelse bedöms snarare som ett missförstånd. Med andra ord kan sägas att ett deltagande i ett samlag kan vara ofrivilligt för en part, men frivilligt i den andra partens medvetande. För att en oaktsam våldtäkt ska ha ägt rum måste deltagandet dels vara ofrivilligt och dels måste det vara bevisat att den tilltalade uppfattat detta. Möjligtvis kan det vara ett uttryck för en diskrepans i uppfattningen av dels samtyckeslagen och dels av lagen mellan personer med ett internt och externt rättsmedvetande. Möjligtvis alienering utifrån en kognitiv dimension. Som Ehrlich (Hertogh, 2018 s.16) menar är rättsregler "norms for decision" till för att hänvisa i hur juridiska professioner ska tänka kring problem. Lagen är inte till för att avgöra vad som är sant. Gällande samtyckeslagen handlar det om tolkningen huruvida ett deltagande varit frivilligt och i senare skede om båda parter insett det. Att respondenterna förstår det fullt ut går inte att säga om man ser till svaren på påståendet "samtyckeslagen definierar vad ett samtycke är". I det inledande kapitlet berördes att ett av samtyckeslagens mål var att bättre överensstämma med den allmänna uppfattningen, där är inte samtycke definierat. Det går inte att definiera något likadant med något som saknar definition, alltså är det svårt för lagen att definiera frivillighet.

Den normativa dimensionen av legal alienation anspelar på frågan om folk identifierar sig med lagen (Hertogh, 2018 s.56–57). Vid undersökning av hur respondenterna uppfattar att ett samtycke förmedlas svarar respondenterna att samtycke förmedlas genom ord. Det kan också förmedlas genom handling och via en stämning. Respondenterna anser inte att en relation kan vara ett samtycke i sig. De menar inte heller att samtycke kan föreligga trots att en person säger nej beroende på stämning, känslor och relation. Mer än hälften av respondenterna anser att en våldtäkt äger rum när någon tjar sig till sex.

Vid spegling av respondenternas svar och de granskade rättsfallen kan sägas att det finns viss diskrepans mellan uppfattningen av vad samtycke respektive frivillighet är. Med Hertoghs (2018) terminologi kan sägas att det finns tendenser av legal alienation utifrån den normativa dimensionen. En sådan återfinns i *rättsfall fyra*. Här utesluter rätten inte ett frivilligt deltagande från målsäganden bl.a. då ett vittne uppgett att hon uppfattat att målsäganden var ledsen för att hon inte velat ha sex med den tilltalade, men känt sig tvingad då han tjarat. En majoritet av respondenterna i

enkätundersökningen anser att en våldtäkt ägt rum när någon tjar sig till sex. Det tyder på att våra respondenter inte skulle identifiera sig med lagen i det här avseendet. BrB kap 6 §1 förkunnar att det särskilt ska beaktas om frivillighet framkommit genom ord, handling eller på annat sätt (SFS 2018:618). I praktiken går det att tolka detta som att ett "ja" väger mer än ett eller flera "nej".

Vidare återfinns exempel på en normativ diskrepans i *rättsfall fem*. Rätten väljer att beakta att det inte förekommit ögonkontakt, att parterna inte känt varandra sedan tidigare och att det inte pågått flörtande under kvällen vid bedömning huruvida samlaget varit frivilligt. Hovrätten anser att det inte varit det. Rätten väljer att betrakta avsaknaden av handlingen ögonkontakt, avsaknaden av omständigheter i situationen och i relationen när de bedömer frivillighet. Respondenterna har uppfattningen att samtycke främst förmedlas genom ord och i andra hand handling, och i tredje hand via en stämning och inte via en situation eller en relation i sig. Ett annat exempel på en tendens till en normativ diskrepans återfinns i *rättsfall ett*. Den tilltalade döms för oaktsam våldtäkt istället för våldtäkt. Detta nästan uteslutande av anledningen att parterna tidigare haft en sexuell relation där samlagen brukade gå till på det våldsamma sätt som det gjorde i *rättsfall ett*. Utifrån det finner rätten tvivel kring huruvida tilltalad uppfattat samlaget som ofrivilligt. Parternas relation beaktas av rätten när de uppfattar begreppet frivillighet eftersom en tolkning av begreppet frivillighet också inbegriper hur båda parterna uppfattat situationen.

8. Slutsats

Begreppen frivillighet och samtycke kan inte helt likställas med varandra. Det för att begreppen inte riktigt verkar betyda samma sak för personer med ett externt och internt rättsmedvetande. När det kommer till det interna rättsmedvetandet har samtycke en annan rättslig definition än vad frivillighet i lagändringen var tänkt att ha. Frivillighet är mer öppet och ska definieras i takt med tillämpningen (Prop. 2017/18:177, s.95).

Respondenterna har kunskap om vad som enligt samtyckeslagen är lagligt och inte. De har också kunskap om dess syften. Däremot verkar kunskap om vad som faktiskt ändrades i och med samtyckeslagen delvis saknas. En slutsats att dra är att respondenterna, alltså utövare av social praxis i rättssociologiska termer, verkar ha uppfattningen att ett samtycke är något som främst förmedlas genom ord, handling och en stämning mellan två personer. Det är något som båda parter har ansvar att visa och försäkra sig om. Samtycke föreligger inte bara för att någon säger "ja". Det föreligger inte när någon säger "nej" även om det för den andre känns så i situationen. Vad gäller personer med ett internt rättsmedvetande, alltså tillämpare av rättslig praxis med rättssociologiska termer, tolkas begreppet olika från fall till fall. Faktorer i situationen som helhet, samt faktorer som springer ur rättssystemets funktion påverkar uppfattningen av begreppet. Svaret på denna frågeställning är alltså att hur begreppet frivillighet tolkas är beroende av helheten, hur rättskällorna av personer med ett internt rättsmedvetande förstås och hur dessa är formade vid tidpunkten för tillämpningen. Något som däremot konkret kan sägas är att om frivillighet uttrycks av båda parter, oavsett om tecken på ofrivillighet också uttrycks, föreligger frivillighet. Detta tyder på en viss diskrepans utifrån en normativ dimension mellan internt och externt rättsmedvetande. En ytterligare slutsats är att det utifrån denna uppsats inte går att tala om något annat än skillnader i uppfattningar och vissa tendenser till legal alienering. Inte legal alienering i form av en normativ eller kognitiv separation mellan icke juridiskt kunniga och juridiskt kunniga. Personer med ett externt och internt rättsmedvetande har liknande uppfattningar av vad begreppen samtycke och frivillighet betyder även om de inte kan likställas.

9. Diskussion och framtida forskning

Denna uppsats har fått en bild av hur personer med ett externt rättsmedvetande uppfattar begreppet samtycke och hur personer med ett internt rättsmedvetande uppfattar begreppet frivillighet. Jämförelse mellan dessa bilder gjorts. Med hjälp av Hertoghs teori om legal alienation har diskrepansen mellan uppfattningarna sedan belysts. Förhoppningen är att detta kan fungera som underlag för framtida forskning där det exempelvis hade kunnat utredas huruvida samtyckeslagen når sina mål. Med detta som bakgrund har uppsatsen fyllt sitt syfte. Det bör också framhävas att detta är en kandidatuppsats som genomförts under rådande omständigheter (COVID-19).

Framtida forskningen skulle enligt oss gynnas av bredare och mer djupgående undersökningar gällande hur personer med ett externt respektive internt rättsmedvetande uppfattar begreppen frivillighet och samtycke. Förslagsvis hade detta kunnat ske genom djupgående kvalitativa intervjuer med dels juridiskt kunniga och dels icke juridiskt kunniga. På så vis hade man kunnat få en mer nyanserad bild av diskrepansen mellan uppfattningarna. I det fall hade man på ett tydligare sätt kunnat se de normativa skillnaderna och bättre skildra hur lagen fungerar. Framtida forskning skulle också gynnas av longitudinell forskning. Samtyckeslagen är fortfarande i sin linda och det vore intressant att följa hur kunskapen och identifieringen med den utvecklas över tid. Det hade också varit intressant att se om det krävs fler eller andra förändringar i lagen för att få till en beteendeförändring än att försöka närma sig den allmänna uppfattningen. Samtyckeslagen stiftades för att göra det tydligare att frivillighet ska föreligga vid sex (Prop.2017/18:177, s.1), detta i samklang med den allmänna uppfattningen och på så vis skulle man uppnå en beteendeförändring. Detta i likhet med vad Krešić (2017) och Angkupi (2019) finner mest effektivt för att få till en beteendeförändring. Ur Marshall och Barclays (2003) perspektiv har denna uppsats även givit exempel på hur lagen definierar samhällsfenomen för människor. Hur personer med ett internt rättsmedvetande uppfattar begreppet frivillighet via rättsfall, kan vara med och definiera begreppet samtycke för personer med ett externt rättsmedvetande.

Denna uppsats resultat tar plats på och breddar forskningsfältet om rättsmedvetande. I likhet med Dahlstrand (2020) redovisar uppsatsen på det komplexa med att översätta vardagliga fenomen till en rättslig kontext. Samtyckeslagen är vagt formulerad för att ge utrymme för tolkning för tillämparen så att denne ska kunna lyssna på den allmänna uppfattningen. Har tillämparen inte tillgång till, eller möjlighet att på ett rättssäkert sätt tillämpa enligt denna kan det vara en förklaring till diskrepansen som uppvisats i denna uppsats. Kanske leder det till det som Antonsdóttir (2020) kommer fram till. Att domen för en oaktsam våldtäkt inte överensstämmer med offrets syn på rättvisa, eller allmänhetens för den delen.

Uppsatsen bidrar till forskningsfältet genom att generera forskning om hur särskilda begrepp, vilka är centrala i en särskild lagändring, uppfattas av personer med ett externt respektive internt rättsmedvetande. Detta går att argumentera för är en av uppsatsens styrkor. Denna uppsats val av teori och metod kan å ena sidan ses som en svaghet och å andra sidan en styrka. Det kan påstås att metodvalen inte genererar generaliserbara resultat då urvalet är slumpmässigt, riktat och relativt litet och på så sätt inte i tillräcklig utsträckning genererar kvalitativt analysmaterial. Då personerna som tillämpar lagändringen likväl ingår i allmänheten som enkätrespondenterna gör att man också kan påstå att det finns svårigheter i att mäta vart gränsen går mellan olika personers rättsmedvetande. Det går att fråga sig om det överhuvudtaget går att mäta allmänt rättsmedvetande, i denna uppsats, externt rättsmedvetande. Då en klar definition av "externt" saknas. Samtyckeslagen är medvetet formulerad som öppen för förändring och tolkning. Därav går det också att fråga sig till vilken grad någon person på riktigt har möjlighet att förstå dess innebörd. Vad som går att argumentera för är att uppsatsen genom att inte mäta utan istället undersöka olika personers uppfattningar av begreppen frivillighet och samtycke ställer frågan till framtida forskning om de olika uppfattningarnas effekt på det som inom rättssociologin kallas "rättslig praxis" (Baier, Svensson & Nafstad 2018 s.23-24, 31). Egentligen är det ju så att både personer med ett internt och externt rättsmedvetande ingår i det allmänna rättsmedvetandet och frågan som uppstår är vad den funna diskrepansen visar på. Det Hertogh (2018) menar är en process av alienering kan likväl tolkas som en process där lagen, i och med samtyckeslagen närmar sig allmänhetens uppfattning. Uppsatsen undersöker så att säga inte hur uppfattningarna såg ut innan samtyckeslagen. Begreppet frivillighet är

medvetet odefinierat, det är hur samtyckeslagen tillämpas som i framtiden genom praxis kommer att bli dess rättskälla (prop 2017/18:177 s.95). Hur den tillämpas påverkas av "erkänningsregeln" (Dahlman, 2010 s.21-22). Frågan som ställs till framtida forskning huruvida samtyckeslagen uppnår dess mål är en fråga om tillämparen i sitt utrymme för tolkning anammar den allmänna uppfattningen, i rättssociologiska termer, "sociala normer".

Referenslista

Andersson, R & Nilsson, R (2017). *Svensk kriminalpolitik*. Upplaga 2 Stockholm: Liber

Angkupi, 2017. *The Paradigm of Cyberporn On Legal Culture and Religion Perspective*. J. Cita Huk. <https://doi.org/10.15408/jch.v5i1.3509>

Antonsdottir, H. F. (2020). *Decentring Criminal Law: Understandings of Justice by Victim-Survivors of Sexual Violence and their Implications for Different Justice Strategies*. Lund

Baier, M. Svensson, M. Nafstad, I. (2018). *Om rättssociologi*. Lund: Studentlitteratur

Blackstone, A., Uggen, C., McLaughlin, H., 2009. *Legal Consciousness and Responses to Sexual Harassment*. Law Soc. Rev. 43, 631–668. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5893.2009.00384.x>

Bryman, A. (2008). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2 uppl. Malmö: Liber AB

Boittin, M.L., 2013. *New Perspectives from the Oldest Profession: Abuse and the Legal Consciousness of Sex Workers in China*. Law Soc. Rev. 47, 245–278.

Cotterell, R. (2008). Ehrlich at the edge of Empire: Centres and Peripheries in Legal studies. I Hertogh (red). *Living Law: Reconsidering Eugen Ehrlich (Oñati international series in law and society)* Oxford: Hart Publishing Limited

Dahlman, C. (2010). *Rätt och rättfärdigande: en tematisk introduktion i allmän rättslära*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Dahlstrand, K. (2012). Kränkning och upprättelse. En rättssociologisk studie av kränkingsersättning till brottsoffer.

Dahlstrand, K. (2020) Om "Kodifierad Straffrätt". I : Schoultz, I. & Nafstad, I. (red.) *Om rättssociologisk tillämpning (s.225-249)* Lund : Studentlitteratur

Denscombe, M. (2016). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Gash, Harding, 2018. *#MeToo? Legal Discourse and Everyday Responses to Sexual Violence*. Laws 21. <https://doi.org/10.3390/laws7020021>

Hertogh, 2009. *What's in a Handshake? Legal Equality and Legal Consciousness in the Netherlands* - Marc Hertogh, 2009 [WWW Document]. URL https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0964663909104191?casa_token=p5xAnbfh95YAAAAA%3AkwLijI8DFsXHmG0wv-2XDZJ1SK90_R8YcN99A6WWuf16jW3pl-w259jTDMxn-YKZOJLnp0Puhsz9& (accessed 3.26.20).

Hertogh, M., Kurkchian, M., 2016. 'When politics comes into play, law is no longer law': *images of collective legal consciousness in the UK, Poland and Bulgaria*. Int. J. Law Context

12, 404–419. <https://doi.org/10.1017/S1744552316000185>

Hertogh, M. (2018). *Nobody's Law Legal Consciousness and Legal Alienation in Everyday Life*. London: Palgrave Macmillan UK

Klambauer, E., 2018. *Sex work regulation and legal consciousness: a comparative socio-legal study of England (UK) and New South Wales (Australia) (Ph.D.)*. King's College London.

Klambauer, E., Cserne, P., 2019. On the edges of the law: sex workers' legal consciousness in England. *Int. J. Law Context* 15, 327.

Krešić, 2019. *Ross's Concept of the Legal Consciousness and Deliberate Normative Change*. *Prav. Vjesn.* 163. <https://doi.org/10.25234/pv/8271>

Kubal, A., 2015. *Legal consciousness as a form of social remittance? Studying return migrants' everyday practices of legality in Ukraine*. *Migr. Stud.* 3, 68–88. <https://doi.org/10.1093/migration/mnu032>

Kurkchyan, M., 2011. *Perceptions of Law and Social Order: A Cross-National Comparison of Collective Legal Consciousness*. *Wis. Int. Law J.* 29, 366–392.

Marshall, A.-M., 2003. *Injustice Frames, Legality, and the Everyday Construction of Sexual Harassment*. *Law Soc. Inq.* 28, 659–689. <https://doi.org/10.1111/j.1747-4469.2003.tb00211.x>

Marshall, A.-M., Barclay, S., 2003. *In Their Own Words: How Ordinary People Construct the Legal World*. *Law Soc. Inq.* 28, 617–628. <https://doi.org/10.1111/j.1747-4469.2003.tb00209.x>

Mongibello, A., 2018. *Land Rights in Mediatized Indigenous Legal Discourse. The Kinder Morgan Pipeline Expansion*. *Angl. AION Interdiscip. J.* 22, 45–67. <https://doi.org/10.19231/angl-aion.201813>

Trost, J. Hultåker, O. (2016). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.

Zetterström, S. (2017). *Juridiken och dess arbetssätt: en introduktion*. Uppsala:ustus.

Dahlstrand, K. (2012). Kränkning och upprättelse. En rättssociologisk studie av kränkningens ersättning till brottsoffer.

Massmedia

Gysing, Kenneth. (2019). *Så startade #metoo-rörelsen*. <https://www.femina.se/sa-startade-metoo-rorelsen/> [3/4–20]

Jämställdhetsmyndigheten. 2019, #METOO <https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/mans-vald-mot-kvinnor/sexuella-trakasserier/metoo> [29/3-20]

Kudo, Per. (2018). *Hård kritik mot nya lagen: "Bristande rättsligt behov"*. Svenska Dagbladet. 24 januari
<https://www.svd.se/jurister-om-kritiserade-lagen-onodig>
[29/3-20]

Offentliga tryck

BrB. kap 6. § 1a. (2018:618). *Om sexualbrott.*

BrB. Kap 6. §1. (2018: 618). *Om sexualbrott.*

Lagrådet (2018). *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet*. Stockholm: Lagrådet. <https://www.lagradet.se/wp-content/uploads/lagradet-attachments/En%20ny%20sexualbrottslagstiftning%20byggd%20pa%20frivillighet.pdf> [1/4-20]

Regeringen (2018). *Regeringens proposition 2017/18:177: En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet*. Linköping.
<https://www.regeringen.se/4950e9/contentassets/20977a5e47ab41bd89e4ff609208bfa8/en-ny-sexualbrottslagstiftning-byggd-pa-frivillighet-prop.-201718177> [1/4-20]

SFS 2018:618. *Lag om ändring i Brottsbalken*. Justitiedepartementet: Stockholm

Rättsfall

SVEA HOVRÄTT. Mål nr B 3337-19. 2019-05-29.

HOVRÄTTEN FÖR VÄSTRA SVERIGE. Mål nr B 1408-19. 2019-06-25.

HOVRÄTT FÖR NEDRE NORRLAND. Mål nr B 532-19. 2019-06-28.

SVEA HOVRÄTT. Mål nr B 5410-19. 2019-06-28

SVEA HOVRÄTT. Mål nr B 10955-19. 2019-12-17.

HOVRÄTTEN ÖVER SKÅNE OCH BLEKINGE. Mål nr B 849-20. 2020-05-02.

Uppslagsverk

Nationalencyklopedin, legalitetsprincipen. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/legalitetsprincipen> (hämtad 2020-05-18)

Bilagor

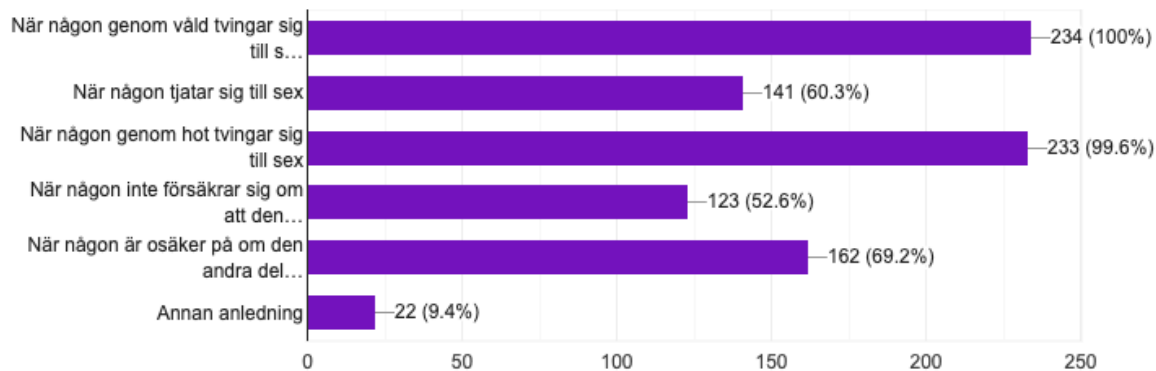
Bilaga 1

Titel	Författarne	År	Land	Kvalitativ/ Kvantitativ	Metod	Teoretisk/Empirisk
In Their Own Words: How Ordinary People Construct the Legal World	Anna-Maria Marshall, Scott Barclay		2003 USA	Kvalitativ	Litteraturstudie av tidigare forskning	Teoretisk
Injustice Frames, Legality, and the Everyday Construction of Sexual Harassment	Anna-Maria Marshall		2003 USA	Kvalitativ	Djupintervjuer, Enkäter med kvinnor på arbetsplatser.	Empirisk
Ross's Concept of the Legal Consciousness and Deliberate Normative Change	Mario Krešić		2019 Publicerad av universitetet i Kroatien.	Kvalitativ	Litteraturstudie av Alf ross och av normativa förändringsprocesser.	Teoretisk
Perceptions of Law and Social Order: A Cross-National Comparison of Collective Legal Consciousness	Marina Kurkchiyan		2011 - 2012 Norge, Bulgarien, England, Polen	Kvalitativ	Konstruktivistisk approach. Fokusgrupper med "vanligt folk".	Empirisk
Legal consciousness as a form of social remittance? Studying return migrants' everyday practices of legality in Ukraine	Kubal, Agnieszka		2015 Ukraina	Kvalitativ	Djupintervjuer med återvändande ukrainska migranter.	Empirisk
When politics comes into play, law is no longer law: images of collective legal consciousness in the UK, Poland and Bulgaria	Marina Kurkchiyan, Marc Hertogh		2016 UK, Polen, Bulgarien	Mix methods	Fokusgrupper, semistrukturerade intervjuer och enkäter med vanliga människor och arbetande inom det juridiska fältet.	Empirisk
#MeToo? Legal Discourse and Everyday Responses to Sexual Violence	Alison Gash, Ryan Harding		2018 USA	Kvalitativ	Diskursanalys av den juridiska diskursen gällande sexualbrott, #metoo.	Teoretisk
What's in a Handshake? Legal Equality and Legal Consciousness in the Netherlands - Marc Hertogh, 2009	Marc Hertogh		2009 Nederländerna	Mixed methods	Survey undersökningar, djupgående intervjuer	Empirisk
On the edges of the law: sex workers' legal consciousness in England	Eva Klambauer, Peter Cserne		2019 UK	Kvalitativ	Semistrukturerade intervjuer, observationer	Empirisk
New perspectives from the oldest profession: Abuse and the Legal consciousness of Sex Workers in China	Margaret L. Boittin		2013 Kina	Kvalitativ	Deltagande observation, intervjuer	Empirisk
Sex work regulation and legal consciousness : A comparative socio-legal study of England (UK) and New South Wales	Eva Klambauer		2018 UK, Australien	Kvalitativ	Intervjuer	Empirisk
Legal Consciousness and Responses to Sexual Harassment	Amy Blackstone m.fl.		2009 USA	Mixed methods	Enkäter, intervjuer	Empirisk
Kränkning och upprättelse: en rättssociologisk studie av kränkingsersättning till brottsoffer	Karl Dahlstrand		2012 Sverige	Kvalitativ/kvantitativ	Enkäter	Empirisk
Decentering criminal law: Understandings of justice by victim-survivors of sexual violence and their implications for different justice strategies	Hildur Fjola, Antonsdóttir		2020 Sverige (Norden)	Kvalitativ	Intervjuer, dokumentgranskning	Empirisk

Bilaga 2

Jag anser att en våldtäkt äger rum när (här går det bra att kryssa i mer än ett alternativ) :

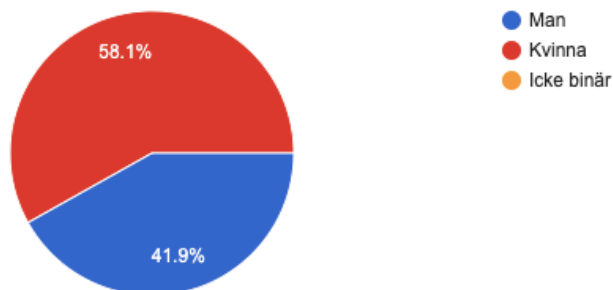
234 responses

Kön, civilstånd, ålder och sysselsättning

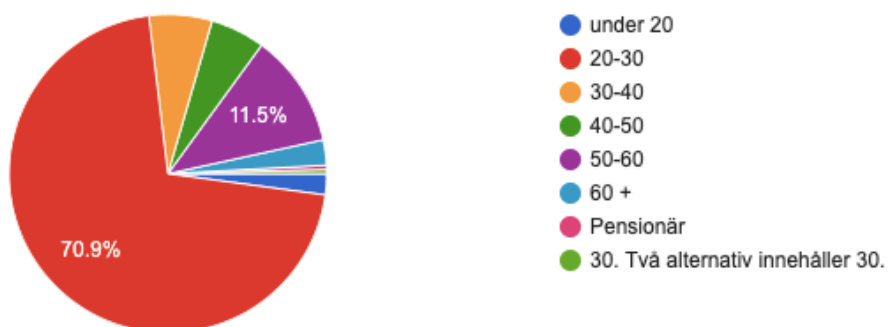
Kön

234 responses

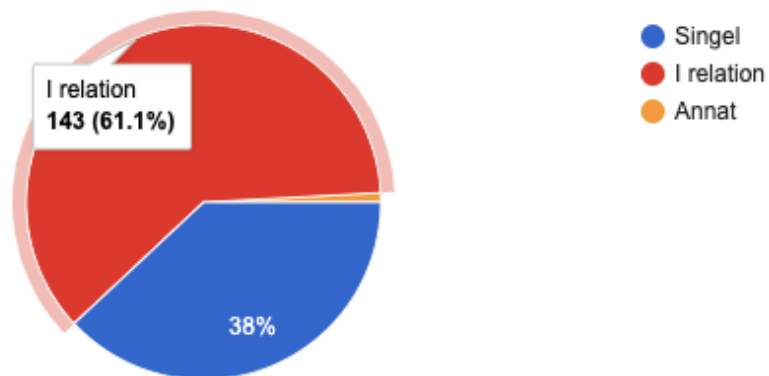
Ålder

234 responses

Civilstånd

234 responses

Sysselsättning?

234 responses

